

Historische Vereniging Ameide en Tienhoven

16e jaargang nr. 2, 2005

NIEUWSBLAD van de HISTORISCHE VERENIGING AMEIDE en TIENHOVEN

ISSN: 1569-7800

De Vereniging is gevestigd in Ameide en heeft haar domicilie in het oude Stadhuis aldaar. Ze is opgericht op 13 december 1989 en is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel te Tiel onder nummer 40324336.

BESTUUR

Voorzitter	H. van den Heuvel, Voorstraat 99	4132 AP Vianen	☎ 0347 355180
Vice-voorzitter	J.D.C. Laroo, Voorstraat 8	4233 EA Ameide	☎ 0183 602026
Secretaris	G.W. Groenendijk, De Bogerd 3	4233 GN Ameide	☎ 0183 601886
Penningmeester	J. Stasse, De Bogerd 19	4233 GN Ameide	☎ 0183 602488
Alg. adjunct	J.A. Maatkamp, Lekdijk 18	2769 GA Langerak	☎ 0183 602071
Lid	E.H. den Hartog, Voorstraat 6	4233 EA Ameide	☎ 0183 602087
Lid	C.J. Neels, Doelakkerweg 32	4235 VL Tienhoven	☎ 0183 601320
Lid	C. Rijnhout, De Kooi 25	4233 GP Ameide	☎ 0183 602648

ERELEDEN

A.M. den Oudsten
G. Streefkerk; tevens adviseur van het bestuur
P. Will

CORRESPONDENTIEADRES

G.W. Groenendijk, email: info@ameide-tienhoven.nl

internet: www.ameide-tienhoven.nl

LEZINGEN EN EXCURSIES

C.J. Neels
J.D.C. Laroo

REDACTIEADRES NIEUWSBLAD

H.J. Beckmann h.j.beckmann@planet.nl
G.W. Groenendijk gert.groenendijk@planet.nl
J.D.C. Laroo hv@laroo.net
A. Tukker
P. Will p.will@hetnet.nl

LEDENADMINISTRATIE

J. Stasse

CONTRIBUTIE

Deze bedraagt minimaal € 15,- per jaar, over te maken op bankrekening nummer 301952248 van de Rabobank te Ameide t.n.v. de penningmeester van de vereniging. Opzegging van lidmaatschap dient minimaal zes weken voor het eind van het verenigingsjaar te hebben plaatsgevonden.

Inhoud Nieuwsblad jaargang 16, no. 2

- 3 Inhoudsopgave en woord vooraf
- 4 Verenigingsnieuws: Gert Groenendijk
- 9 Niet oprakelen, wel doorvertellen: Paul Will
- 12 Twee gedichten: Paul Will
- 13 Een praatje met een plaatje: Paul Will
- 14 Een praatje bij een historisch plaatje: Krijn van der Ham
- 15 De gil van Ameide: Krijn van der Ham
- 16 Pieter Corneliszn. Diephorst, de 'Laarzenman': Herman Beckmann
- 23 'Op zoek naar 't Fortuyn': Linda van der Lem
- 29 De kaart van de Alblasserwaard: A. J. Busch
- 40 De Generale Caerte van den Alblasserwaert: S. Ooms
- 51 Mutatie ledenbestand: Hans van de Heuvel
- 51 Ingezonden mededelingen

VAN DE REDACTIE

Uw redactie heeft op het ogenblik een extreem luxe probleem; we krijgen veel te veel kopij. Daardoor zijn wij genoodzaakt twee artikelen over Professor Mr. Dr. Johan Labberton door te schuiven naar het septembernummer.

Ook het artikel over 'Sturm' Verkerk en de familie Oskam van André Tukker, alsmede het artikel over 'De tol van Ameide. Een merkwaardig proces voor de hoge Raad van Mechelen.' door Professor Dr. C. L. Verkerk, Hoogleraar Middeleeuwen en Stadsgeschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam wordt pas in september gepubliceerd.

En dan spreken wij nog niet eens over de bijdragen van Jack Laroo ('Het handvest van Ameide') en Gert Groenendijk ('Jagtgerecht van Tienhoven'). Ook een artikel over de schilder Isaac Claesz. van Swanenburg, de schilder van de 'Laarzenman' kon niet geplaatst worden. Hopelijk kunnen wij al deze artikelen in het komende septembernummer opnemen.

In dit nummer beschrijft Linda van der Lem waarom zij de stamboom van de "Diepenhorsten" heeft uitgezocht en wordt er dieper op het schilderij van Pieter Corneliszn. Diephorst geschilderd door Isaac Claesz. van Swanenburg ingegaan.

Bijzonder gelukkig is de redactie met de volgende bijdragen:

- 'De kaart van de Alblasserwaard' door de heer A. J. Busch. Dit artikel is oorspronkelijk gepubliceerd in het Jubileum boek van het Hoogheemraadschap van de Alblasserwaard. Van de auteur en van de heer van der Kooy van het Waterschap Rivierenland kregen wij toestemming dit artikel te mogen publiceren.

- 'De Generale Caerte van den Alblasserwaert.' door de heer S. Ooms. Dit artikel is eerder gepubliceerd in 't Clockgeluij van de Historische Vereniging Nieuwpoort. Wij hebben van de heer Ooms en van onze zustervereniging in Nieuwpoort de toestemming gekregen dit artikel te reproduceren.

Op de achterpagina van dit blad is de Generale Caerte van de Alblasserwaert van Mattheus van Nispen afgedrukt.

Het origineel bevindt zich in het archief van het Hoogheemraadschap van de Alblasserwaard in Gorinchem. De heer Van Dijk van het archief van het Hoogheemraadschap van de Alblasserwaard zijn wij zeer erkentelijk voor het beschikbaar stellen van deze afbeelding.

Verenigingsnieuws

Hans van den Heuvel nieuwe voorzitter HOAV.

Voorzitter Hans van den Heuvel van onze vereniging heeft op donderdag 31 maart van dit jaar tijdens een bijeenkomst in het Nationaal Baggermuseum het voorzitterschap van het Historisch Overleg Ablasserwaard – Vijfheerenlanden (HOAV) overgenomen van Fred Stuij, voorzitter van de Historische Vereniging Sliedrecht.

Het HOAV is opgericht in 1981 en fungeert als platform voor het voeren van overleg en het uitwisselen van informatie tussen vijftien historische verenigingen, kringen en stichtingen in onze regio.

Algemene ledenvergadering 2005

Op dinsdag 19 april 2005 hebben we onze algemene ledenvergadering gehouden in 't Wapen van Ameide. Het officiële gedeelte van de vergadering is goed verlopen, alle door te nemen en vast te stellen paperassen zijn aan de orde geweest. Hier en daar een aanpassinkje of een tip van de leden; die zullen door het bestuur worden meegenomen. Belangrijke constatering waren: het gaat zeer goed met de vereniging, een groei van het ledenaantal in het afgelopen jaar van 175 naar 245, en tal van activiteiten. Ook de vernieuwing van het Nieuwsblad wordt zeer gewaardeerd.

In het afgelopen jaar zijn drie ereleden benoemd. Op voordracht van het bestuur is in het afgelopen jaar Hans van den Heuvel benoemd als nieuw bestuurslid en voorzitter van de vereniging. Na de pauze heeft Gert Groenendijk met behulp van een beamer een presentatie gegeven van de website van onze vereniging. In de bestuursvergadering van 11 januari 2005 is besloten een website te ontwikkelen. Joost Groenendijk heeft het ontwerp en de structuur voor de website gemaakt. Tijdens de presentatie wordt het beeldmateriaal dat op de website is geplaatst getoond en wordt een indruk gegeven van de opbouw en de mogelijkheden van de website. Het adres van de website is: www.ameide-tienhoven.nl

Ameide in oude ansichten

Dit is de titel van het boek dat oorspronkelijk is uitgegeven in 1971 en waarvan nu een geactualiseerde herdruk is verschenen. De auteur van dit boek is Hans van den Heuvel. Dit boek geeft een beeld van het leven in Ameide en Tienhoven in de periode van 1880 tot 1930. Het is te koop voor een bedrag van € 10,- voor leden van de vereniging en voor € 14,- voor niet-leden (ter vergelijking: in 1971 was de prijs f.16.90) . Indien u dit boek wilt kopen kunt u contact opnemen met de penningmeester van de vereniging.

Expositie De Hoon

“Een indrukwekkend postuum eerbetoon aan kunstschilder De Hoon”. Zo typeerde burgemeester J.F.Koen van de gemeente Zederik de overzichtstentoonstelling van het werk van Petrus Antonius de Hoon (1896-1980), die hij op Koninginnedag opende in de “Trouwzaal” van het oude Stadhuis op de Dam in Ameide. Daar, en in het souterrain van het Slot “Herlaer” in Tienhoven had de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven niet minder dan tachtig olieverfschilderijen, aquarellen en tekeningen van de in Ameide geboren en in Gorinchem overleden kunstschilder bijeengebracht.

De overgrote meerderheid van de werken was afkomstig uit particulier bezit van ingezetenen en oud-ingezetenen van Ameide en Tienhoven en een inwoner van de gemeente Gorinchem. Twee aquarellen en drie tekeningen werden in bruikleen gegeven door het Gorcums Museum en het Stadsarchief van de gemeente Gorinchem.

De tentoonstelling trok in totaal 845 bezoekers, een aantal dat nog groter had kunnen zijn wanneer de weersomstandigheden op de laatste dag - zaterdag 7 mei - niet zo bar waren geweest. Ze waren vol lof over zowel het niveau van de werken van de heer De Hoon als het initiatief van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven om deze werken te exposeren.

Vijftig van de tachtig werken werden op maandag 9 mei overgebracht naar de Grote Kerk te Gorinchem, waar op initiatief van de "Stichting Vrienden van de Grote Kerk" van donderdag 12 tot en met zaterdag 21 mei een vervolgexpositie werd gehouden.

foto André Tukker

Herdenking 4 mei

Zie een artikel elders in dit Nieuwsblad

Utrecht pronkt met Ameides juweeltjes

Dit is de kop van het artikel, geplaatst in het Utrechts Nieuwsblad van 10 mei 2005. De tekst van dit krantenartikel spreekt voor zich en volgt hierna:

Het museum Catharijneconvent in Utrecht heeft gisteren twee juweeltjes in bruikleen gekregen: avondmaalbekers van befaamd Gorcums zilver die in 1609 of 1610 gemaakt moeten zijn. "Fantastisch," zegt conservator Tanja Kootte bij de ontvangst in de raadzaal van Zederik. "De collectievorming van het protestantisme is laat op gang gekomen," zegt ze. De Reformatie rond 1570 luidde het 'einde' van het katholicisme in en toen pas begon ook het verzamelen van protestantse pronkstukken. Maar dik was de spoeling niet, want de protestanten waren niet zo pronkerig. "Wat de collectie van na de Reformatie betreft, hebben we nog wel wat in te halen." zegt Kootte. Bij de overhandiging gisteren in Zederik waren behalve een Utrechtse delegatie ook burgemeester Koen van Zederik aanwezig, enkele raadsleden, en leden van de historische vereniging van Ameide, die de bekers vorig jaar herontdekte. De bekers zijn afkomstig uit Ameide. Dominee Edzardus Frederici

Auricanus liet ze aan het begin van de zeventiende eeuw maken voor de kerk van Ameide. Eén met een inscriptie van zijn naam en één met die van zijn vrouw. Het bijzondere aan de bekers is, dat ze van Gorcums zilver gemaakt zijn. De zilversmeden daar maakten toen een bloeitijd door. Hun zilver is, zeker nu, heel wat meer waard dan zilver uit andere plaatsen. Wat er na de dood van de dominee in 1660 met de bekers gebeurde, moet nog steeds goed worden uitgezocht. In ieder geval kwamen ze op een bepaald moment in de kluis van het uit 1664 daterend stadhuis van Ameide terecht. Steeds dacht men dat het Gelders zilver was, dus niet zoveel waard. De bekers hebben zelfs eens een paar jaar gewoon op de dekenkist in het stadhuisje gestaan, een makkelijke prooivoor een gauwdief. En dan te weten dat ze –nu– toch wel 200.000 tot 300.000 euro waard zijn. Uiteindelijk kwamen ze terecht in de kluis van de gemeente Zederik, waarbij Ameide in 1986 ging behoren. Het setje werd daar gevonden door amateur-onderzoeker Herman Beckmann uit Ameide, een 60-jarige student kunstgeschiedenis in Utrecht. Voorlopig gaan ze in bruikleen naar het Catharijneconvent. Ook het Gorcums Museum zal ze een tijdje mogen exposeren. “Dit bijzondere bezit,” zegt burgemeester Koen van Zederik bij de overhandiging, “hoort niet verborgen te blijven in kluizen.” Conservator Kootte pakt de bekertjes voorzichtig aan, haar handen gestoken in witte handschoenen.

Conservator Kootte ontvangt de bekers van burgemeester Koen

foto André Tukker

Verslag lezing over 's-Hertogenbosch

Op 17 mei 2005 is in het Stadhuis van Ameide een lezing gegeven door mevrouw Cok van Becken van de Vereniging van Vrienden van 's-Hertogenbosch. Er waren ongeveer dertig belangstellenden aanwezig. Het ontstaan, de groei en de verdedigingswerken van Den Bosch kwamen aan de orde. Dieper werd ingegaan op unieke details, zoals het oude verbod om buiten de stadsmuren te bouwen, waardoor men uit grondgebek de huizen boven de waterstroompjes begon te bouwen. De lezing werd ondersteund met een dia-presentatie en een flinke dosis humor.

Verslag excursie naar Vught en 's-Hertogenbosch

Op zaterdag 28 mei 2005 is onze voorjaarsexcursie gehouden. Deze keer zijn we, binnen het kader van de 60-jarige bevrijdingsherdenking, naar het Nationaal Monument Kamp Vught geweest. Mevrouw Mieke Kolster-van der Lugt leidde ons rond over het gedeelte van het voormalige concentratiekamp dat bezocht mag worden; het 'verboden' deel is namelijk heden ten dage de zwaarst bewaakte gevangenis van Nederland.

Een model van een barak en het bewaarde crematorium maakten diepe indruk op ons, evenals de met teer bemeurde gedenkstenen, die men daar in veiligheid heeft gebracht. Blijkbaar zijn er ook anno 2005 mensen, die voor niets en niemand respect hebben.

Later op de dag hebben we, om ons gemoed wat te verlichten, nog een boottochtje op de oude Binnendieze te 's Hertogenbosch gemaakt. We voeren letterlijk onder de huizen en kerken door.

Nachtmarkt

Actio (ondernemers vereniging Ameide) organiseert op 24 juni 2005 van 19.00 – 24.00 uur een nachtmarkt. Tijdens deze nachtmarkt stelt de vereniging het Stadhuis open voor het publiek. Dan is er gelegenheid om over de activiteiten van de vereniging te worden geïnformeerd en publicaties te kopen.

Aankondiging excursie Montfoort

Op zaterdag 3 september organiseert de vereniging een excursie naar Montfoort. Over de rijke geschiedenis van dit stadje zullen de VVV-gidsen ons heel wat interessants kunnen vertellen, terwijl we onder hun kundige leiding de binnenstad verkennen. Montfoort heeft nog een aantal interessante objecten uit haar roemruchte verleden: o.a. een oude stadsmuur, een stadsmolen, de Commanderie, de St. Janskerk en de restanten van wat eens een groot kasteel was. Onze wandeling start om 14:00 uur vanaf het restaurant '*De Gouden Leeuw*', Hoogstraat 41 te Montfoort, maar vanwege de traditionele 'koffie met gebak' wordt u verzocht daar ongeveer om 13:30 uur aanwezig te zijn. De wandeling zelf duurt ongeveer anderhalf uur. Na afloop nemen we nog een gezellig afscheidsdrankje. De kosten voor deelname bedragen € 8,- U kunt u aanmelden bij Jack Laroo, per telefoon: 0183-602026, of per e-mail: hv@laroo.net

Aankondiging lezing dijkdoorbraken en wielen

Op dinsdag 25 oktober 2005 om 20.00 uur is er een lezing gepland in het Stadhuis van Ameide. Dijkdoorbraken en wielen zijn overigens slechts 'n aspect, in ruimer verband zal aandacht worden besteed aan veranderingen van het rivierlandschap tussen Rijn en Waal door de tijd heen. De lezing geschiedt deels aan de hand van dia's en deels middels een powerpoint-presentatie.

De lezing wordt gegeven door de heer Ferdinand van Hemmen, landschapshistoricus. De heer Van Hemmen is momenteel bezig met een studie naar de dijkdoorbraakkolken in Midden-Nederland. Daarbij komen ook de wielen in de Vijfheerenlanden en de Alblasserwaard in het zoeklicht. Het is een geweldig fascinerende studie die fiks kan bijdragen aan de versterking van de culturele identiteit van de ruimte in Nederland.

De toegang is voor onze leden gratis. Niet-leden betalen een bijdrage van € 1,50

Open Monumentendag

Tijdens de Open Monumentendag op zaterdag 10 september 2005 zal in het Stadhuis uitgebreid aandacht worden besteed aan genealogie of stamboomonderzoek. Het Stadhuis op de Dam in Ameide is dan open van 10.00 uur tot 16.00 uur. Door de genealogische werkgroep is de laatste jaren veel energie en tijd gestoken in het toegankelijk maken van de doop-, trouw- en begraafboeken van Ameide en Tienhoven. Alle namen die voorkomen in deze boeken zijn verwerkt in de computer, op deze manier kan heel snel worden gezocht naar namen die voorkomen in deze boeken. We noemen dit een elektronische klapper op de doop-, trouw- en begraafboeken. Ook de originele teksten van deze boeken zijn beschikbaar, omdat daarvan scans zijn gemaakt. De resultaten van deze werkzaamheden zullen op deze dag worden gepresenteerd met gebruikmaking van computers. Door de genealogische werkgroep is een CD-rom samengesteld waarop deze elektronische klappers en de gescande boeken zijn opgenomen. Op de Open Monumentendag wordt deze CD-rom te koop aangeboden.

Door de werkgroep genealogie van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven worden familiekaarten verzameld en geordend. Het gaat daarbij om geboortekaartjes, trouwkaarten en overlijdenskaarten. Ook bedankkaartjes en andere familieberichten horen bij deze verzameling. Voor stamboomonderzoek binnen Ameide en Tienhoven geven deze kaarten waardevolle informatie. Met uw hulp kan deze verzameling worden uitgebreid. Tussen uw oude papieren zijn wellicht kaarten aanwezig die u zou willen afstaan aan de Historische Vereniging. Bij verhuizingen en sterfgevallen komt het voor dat dit soort paperassen worden weggegooid of bij het oud papier terecht komen. Dat is natuurlijk jammer, want voor stamboomonderzoek en voor onderzoek naar de plaatselijke historie zijn deze zaken van groot belang. Gooi uw paperassen niet weg, maar geef deze aan de Historische Vereniging. Natuurlijk kan het zo zijn dat u uw familiekaarten nog wilt bewaren, met fotokopieën daarvan is de Historische Vereniging ook gebaat. Het kopiëren of scannen van uw verzameling wil de vereniging graag verzorgen.

Ook foto's, krantenknipsels en andere documenten betreffende Ameide en Tienhoven zijn uiteraard interessant voor de Historische Vereniging.

Voor genealogische werkgroep van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven verzorgt Teuni de Wit deze verzameling. Tijdens de Open Monumentendag is deze collectie van familiekaarten te raadplegen.

In de gemeente Zederik wordt veel aan genealogie of stamboomonderzoek gedaan. Ook Hans Zijderveld uit Nieuwland is daar intensief mee bezig. Hij werkt samen met de genealogische werkgroep van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven. Hans Zijderveld, samen met de mensen die daarbij helpen, is gereed met het invoeren in de computer van de gegevens van de Burgerlijke Stand van alle dorpskernen binnen Zederik. In het Stadhuis staat tijdens de Open Monumentendag een computer opgesteld waarmee kan worden gezocht naar uw voorouders. Indien uw voorouders in het gebied van Zederik hebben gewoond en geleefd mag worden verwacht dat er van u stamboomgegevens bekend zullen zijn.

Niet oprakelen, wel doorvertellen

De Werkgroep-4-mei-Herdenking rapporteert...

Na twee voorbereidende vergaderingen, waarin o.m. het Draaiboek werd opgesteld, taken besproken en verdeeld, is de zes man sterke ploeg aan het werk getogen. Afspraken met diverse instanties, verenigingen, de pers, etc. moesten gemaakt worden, bestellingen gedaan en verder te veel om op te noemen.

Een voorbeeld? Traditie-getrouw heeft het dia-duo op dinsdag 19 april aan de hoogste groepen van beide basisscholen de dia-serie getoond en van commentaar voorzien. Deze beelden hebben grotendeels betrekking op de plaatselijke situatie uit de jaren 1939 / 1945. Een school was intussen druk bezig geweest aan het opzetten van het project 'Oorlog', dat op 21 april door de leerlingen gepresenteerd werd aan ouders en overige belangstellenden. Knap gedaan en heel bijzonder!

Omstreeks die week heeft de Oranjevereniging 'Beatrix' het Oranje-bulletin huis aan huis verspreid: dankbaar herdenken 60 jaar vrij! Daarin heeft de Werkgroep al een reeks van jaren de gelegenheid gekregen om een pagina te wijden aan 4 mei, opdat we tezamen de diepere zin van dit onvoltooid verleden wakker moesten houden.

Deze keer hadden we erboven geplaatst: 'Niet oprakelen, wel doorvertellen', gevolgd door o.m. de 1ste en de 3de strofe uit 'Na de Bevrijding', een gedicht van J.C. Bloem:

*Schoon en stralend, is gelijk toen, het voorjaar,
koud des morgens, maar als de dagen verder
opengaan, is de eeuwige lucht een wonder
voor de geredden.*

*Dit beleefd te hebben, dit heellijfs uit te
mogen spreken, ieder ontwaken weer te
weten: heen is, en nu voorgoed,
de welhaast duldloze knechtschap -*

Naar aanleiding daarvan wezen we erop dat je uit deze regels wel kon opmaken dat die jaren geleden geschreven zijn, wat klopte, daar het gehele stralende gedicht stamt van 1945. Wat opvalt is dat de dichter toen de vrijheid met volle teugen vierde en het idee koesterde dat 'nu voorgoed de duldloze knechtschap' voltooid verleden tijd zou zijn. Klonk de uitroep *ha* gaandeweg niet als het jammere *hé*?

Vindt u ook dat het er akelig veel van weg heeft dat hoe dichters we onze huidige leef-tijd naderen, hoe minder een mensenleven telt? Je hoeft niet ver en lang te zoeken naar voorbeelden van zinloos geweld, discriminatie, vertrapte vrijheid, honger, enz.

Elk jaar behandelen we in genoemd Oranje-bulletin ook een of twee slachtoffers, wier namen op ons monument vermeld staan. Ditmal hebben we enige aparte aandacht gewijd aan twee dwangarbeiders, die aan den lijve ervaren hebben wat knechtschap betekende en nimmer weerkeerden: Aart van der Zouwen en Chris van Bruggen.

Ter gelegenheid van Koninginnedag 2005 ontving op do. 28 april onze voorzitter, dhr. Heinz Daniëls een lintje. Een eerbewijs dat hij dubbel en dwars verdient heeft. Hij was immers o.m. zeven jaar terug én de steenlegger, figuurlijk en bijna letterlijk, van ons monument én de promotor van de eropvolgende plechtigheden op de 4de mei.

Op 3 mei hebben enkele werkgroepleden plus een paar leerlingen - in de stromende regen - o.l.v. dhr. Gerard Streefkerk van gemeentewerken de geraniums rondom het monument gepoot, dranghekken geplaatst en de platen gepoetst...

Zo komen we bij ons doel- punt: de avond van 4 mei 2005.

De stille tocht, leden der Drumband voorop, vertrok onder tromgeroffel vanaf de Dam Bij de plaats van samenkomst komende, stonden er al honderden in wijde boog om het gedenkteken geschaard, A..F.K. begon ter opening van de ceremonie te spelen.

P.S. Tussen de bedrijven door bracht dit fanfarekorps steeds koralen ten gehore. Vervolgens werd het programma afgewerkt: dhr. Daniëls heette jong en oud hartelijk welkom en sprak over het toen naar nu. Het toenmaals van die barbaarse episode, gevolgd door het Indië-drama, heeft vele levens geëist en er zijn mensen die geestelijk en/of lichamelijk voor hun leven beschadigd zijn. Eveneens herdacht hij de twee geallieerde bevrijders, die bij de slag om Arnhem waren gesneuveld.. Deze zijn op 14 nov. '44 op de Koekoekswaard geborgen. Hun namen, de Canadese 'engineer' Harold Magnusson en de Poolse 'paratrooper' Czeslaw Gajewnik, en hun lotgevallen staan op het tekstbord, dat is aangebracht op 22 sept. '05 aan de Tienhovense kerk.

De twee 'bergers', toen nog lagere-schoolongens, zouden straks de vlag hijsen.

Erna droeg Dieuwertje Wapstra het gedicht 'Oorlog' voor en vond onze voorzitter dat dit wel 'n applaus mocht hebben. Toen kwam oud-Termeienaar Peter van Toor aan het woord.,Deze was als oud-verzetsman, opgepakt bij de grote razzia in Ameide, gehouden op zo. 25 juni '44. Hij werd gevankelijk via Rotterdam en kamp Amersfoort naar een *'Nebenlager von Buchenwald abtransportiert'*. Over zijn vlucht pogingen ging zijn verhaal en hoe hij met hulp van 'goede Duitsers' – die had je ook nog! – uiteindelijk na een barre tocht in april 1945 via Utrecht te voet op het Overlekse Jaarsveld terecht kwam, vanwaar een dappere kameraad hem met een kano aan de overzij op Achthoven afzette. Dat was me een amper te bevatten weerzien!

Na weer koraalmuziek volgde het *'In Memoriam'*. Onze 'voorganger' zinspeelde in zijn 'vooraf' op de 3 leuzen op de plaquette die ligt aan de voet van de gedenksteen-met-venster: *de slachtoffers ter gedachtenis; de treurenden tot troost; de levenden ter bezinning*. Uit zijn woorden citeren we ene zin: *"Ondanks onze verscheidenheid in levensovertuiging vormen wij op dit moment samen een eenheid. Daar ben ik zeer dankbaar voor"*. Onder doodse stilte werden de 10 namen aangehoord, met gepaste eerbied en respect. In aansluiting hierop nam Lydia den Oudsten plaats achter de microfoon om het toepasselijke gedicht 'Tot de doden' voor te dragen, wat opnieuw applaus aan het geroerde publiek ontlokte.

Twaalf medescholieren met 'n witte roos in de hand, formeerden een kring om het monument, Max van Middelkoop blies de Last Post en de twee minuten stilte volgde.

Tijdens het gezamenlijk zingen van het 1ste en 6de couplet van het Wilhelmus hesen de nu senioren, Adrie van den Berg en Hans van Straten, de driekleur in top.

Daarna de kransleggingen namens de schooljeugd, de gemeente Zederik, 'Open Vensters', Ondernemersvereniging 'Actio', Oranjevereniging 'Beatrix' en tot slot de Historische Vereniging.

Na een hartelijk dankwoord aan Gerard Streefkerk en zijn 'gemeente'-mannen, de gastpreker, A.F.K. en Drumband, de kransleggers en verder alle aanwezigen, kwam het defilé, wat uitmondde in een zee van bloemen, die dagen lang schitterend bleef afsteken bij het rood van de geraniums en het heldere groen van het gazon.

Beste mensen, waarom dit wat uitvoerig verslag, vraagt u? Wel, o.m. omdat onze voorzitter te kennen heeft gegeven dat hij vanwege het klimmen der jaren terugtreedt als leider der Werkgroep. Daarom vonden wij het passend ook via ons lijfblad heel veel keren dank-je-wel tegen hem te zeggen voor het werk dat hij in dezen voor de gemeenschap heeft verricht. De inzet om deze gedachtenisplek vorm te geven en de wijze waarop hij met hart en ziel jaren aaneen aan deze ceremonie gestalte heeft gegeven, dwingen ons aller respect af. Vaarwel en nogmaals bedankt !

Daarom wel die vrijheid dankbaar gedenken, maar de niet-geredden niet vergeten.

Gedurende de oorlogsjaren werden immers in toenemende mate diverse plaatselijke bedrijven uitgekamd op jacht naar zogenaamd overtollige mankracht. Deze werd dan voor keuring opgeroepen, wat weinig inhield, om erna verplicht in Duitsland te komen werken. Aan die oproep werd meermalen gevolg gegeven, node, want onderduiken, zeker in de begintijd, bracht dikwijls onoverkomelijke moeilijkheden met zich mee.

Eerst Aart: hij kwam terecht in een ijzerwerk-fabriek nabij Berlijn en werd na een jaar overgeplaatst naar een stadje Hof, 300 km zuidelijker. Dit betekende wel een herademing na die periode boordevol bombardementen. Helaas kreeg hij daar veel last van zijn blindedarm, wat tot buikvliesontsteking leidde en het ergste deed vrezen. Zijn ouders kregen hiervan een ijlbericht en vader Leendert voelde zich geroepen zijn enige zoon onverwijld op te zoeken. Gereisd had hij amper ooit, maar met de brief en reisroute bij de hand, die meester de Haan in het Duits voor hem had opgesteld, bereikte hij Hof. Toen hij arriveerde, was Aart helaas reeds overleden, 25 juli 1944. Tragisch toch, na de oorlog is hij herbegraven op het oude kerkhof van Ameide.

Nu Christiaan, uit het gezin Van Bruggen-Verkerk, dat woonde hoek Prinsegracht - Kerkstraatje. Chris was na goedkeuring aanvankelijk gestationeerd in een fabriek in Duisburg, maar toen hem letterlijk de grond onder de voeten te heet werd, heeft hij het toch gedaan gekregen om op een Rijnaak te werk gesteld te worden. Dit is hem gelukt, maar ook daar was je je leven niet zeker. Op 'n kwade dag was hij samen met een maat in een wankel roeibootje onderweg om aan wal wat eten te halen. Daarbij is hij overboord geslagen en niet kunnende zwemmen jammerlijk verdronken. Rond Nieuwjaar 1945, de exacte datum ontbreekt, moet hij eenzaam begraven zijn. Triest!

Letten op dat onvoltooid verleden citeren we uit Psalm 78 (NBV): *Wij weten het / onze ouders hebben het ons verteld. / Wij willen het onze kinderen niet onthouden.*

Elk jaar is aan een of twee slachtoffers, wier namen vermeld staan op het monument apart aandacht besteed. Ditmaal gold het twee dwangarbeiders die tewerkgesteld in Duitsland nimmer zijn weergekeerd.

De Werkgroep 4-mei-Herdenking

Oorlog

Was d'oorlog in Ameide niet 'n bange tijd,
boordevol verdriet, angst en onzekerheid?
Alle bezette landen hadden 't te wachten
dat treinladingen tjokvol arbeidskrachten
gedwongen trokken richting Ruhrgebied
waar menig man eenzaam het leven liet.

Deze barbarij bracht nabij and're ellende:
Zoals vuurgevechten tegen onbekenden.
Waarom moesten toch aan beide zijden
met name jongeren zo naamloos lijden?
Wilden zij niet eer hun jeugd genieten
in plaats van elkaar neer te schieten?

En wie was de oorlog toch begonnen
Waren dat niet de Duitse staalbaronnen?
En een Hitler met zijn heilloos streven,
voor wie -elk leven ook- was om het even.
Is het toch vergeefs verhaald alle malen,
dat dit zich nooit weer mag herhalen?

Tot de doden

Wij kunnen u niet meer bereiken,
wij komen een zintuig te kort,
Wij leggen ons neer bij de feiten,
Dat u minder en minder wordt,

De enkele keer dat je
In dromen ons nog verschijnt,
Wordt ge al ijler en ijler
Tot je voor altijd verdwijnt.

Straten houden uw namen
Voor heden en morgen in stand.
Maar wij, kinderen, brengen
ze niet meer met u in verband.

Het land ligt nog net als 't toen lag
van polder tot polder te kijk;
de mensen die erin wonen,
blijven zichzelf gelijk.

Maar eenmaal per jaar is de stilte
Tot de hemel toe van u vervuld.
En belijden wij zonder woorden
onze dankbaarheid, onze schuld.

Het praatje bij het plaatje

Beste mensen, dat praatje kan ik maar half afmaken, de reacties zijn van dien aard dat er nog geen sluitend geheel van kan worden gemaakt. Zo zijn we er nog niet helemaal zeker van in welke kwaliteit deze schare rondom het burgemeesterspaar staat geschaard en bij wat voor gelegenheid deze staatsiefoto is gemaakt. We ontvingen in dat verband wel een paar veronder- stellingen, daarover straks meer.

Intussen is wel duidelijk wie op de kiek staan, we vernamen de namen van dit nette gezelschap, mannen in het zwart, getooid in jacquet en/of billentickers en met hoge hoed op of af. Om het edelachtbare paar, C. W. Luyendijk en diens echtgenote, staan van links naar rechts, beneden te beginnen: Leen de Jong, winkelier op de Dam en kassier van de Boerenleenbank. Dan volgt de mandenbreiersbaas W.A. van Kekem, een vooraanstaand man op politiek en kerkelijk terrein in die dagen. Naast mevrouw Luyendijk staat H.J. van der Meulen, dijkmeester, destijds woonachtig in het Gemeenlandshuis.

De man met ongedekten hoofde is M. Kraak, het hoofd der Openbare Lagere School, waarop volgt D. de Jongh, veehouder te Tienhoven. De randfiguur, wat hij zeker niet was, is A. Hansum, die op de Dam een boekhandel, tevens drukkerij had.

Op het bordes zie je een 2de notabele uit Tienhoven, C. van Es, naast hem Corn. de Jong, die samen met L. Diepenhorst een timmermansbedrijf runde, dan volgt J. van Delsen, brood en banketbakker in de Franschestraat en geheel rechts staat M. de Kuiper, het hoofd der School, met den Bijbel. Ja, dat schreef je indertijd nog met hoofdletters en met een n extra en diens adres was Franschestraat met sch gespeld. Ach, tijden en schrijfwijzen wijzigen zich.

We keren terug naar: wanneer precies? We zouden graag van dat zoëven gebruikte 'indertijd' graag 'destijds' willen maken: dat laatste begrip slaat immers op een precieser tijdstip. Er zijn er drie gemeld. maar 'wie van de drie' is juist? Is het 1934: de burgemeester viert zijn tienjarig ambtsjubileum, of is het een enkel jaar eerder, toen hij zijn vrouw aan de burgerij voorstelde, hij is namelijk in '32 in het huwelijk getreden.

Dit lijkt aannemelijk: de burgemeester treedt op zonder ambtsketen. Een derde veronderstelde dat het met een feestelijkheid van het Oranjehuis te maken had en wees daarbij op de strikjes, die de mannenbroeders droegen. En zou de schooljeugd hun een aubade gebracht hebben? Nog een inzender wees op die mededelingenkast op het stadhuis te zien en zij verlevendigde de uitdrukking: *'Onder de geboden staan'*. In dat 'kassie' kon je o.a. lezen wie 'ondertrouwd' waren. Tussen haakjes: de term 'gebod' heeft niet te maken met wat wij er gewoonlijk onder verstaan, maar komt van (aan)bieden, d.w.z. in het openbaar bekend maken: een paartje is voornemens te gaan trouwen en heeft dit ten stadhuize geregeld: dan was het stel 'aangetekend', en werd dit zwart op wit gemeld, wat niet in de eerste plaats bedoeld was voor nieuwsgierige Aagjes, maar mocht een lezer onverhoopt enige wettige beletselen weten, dat hij/zij deze subiet kenbaar make aan de lokale overheid!

Een praatje bij een historisch praatje.

Verscholen tussen het groen was er altijd iets geheimzinnigs aan het Slot Herlaer. Daarom werden de foto's voor aanzichtkaarten van Slot Herlaer allemaal in de winter gemaakt om zo nog iets van het huis te kunnen zien.

Jammer van de bomen die voor de dijkverzwaring zijn weggehaald, maar het huis komt nu veel mooier uit, gezien vanaf de Lekdijk!

Je kan er nu een prachtige aanzichtkaart van maken. Het geheimzinnige is verdwenen en het huis is opengesteld voor publiek met exposities voor de Zederikdagen en kerst-fairs.

Op de volgende bladzijde komt nog een legende, die ik tegenkwam in een boekje uit de tijd van de ridders, maar er wonen nu echte Ridders, die iets organiseren voor de Ameide- en Tienhovenaren.

Een groet van Krijn van der Ham

De gil van Ameide

Er is niets meer over van het slot van Ameide. Al in 1750 stond er alleen nog maar een oude verbrokkelde muur van kasteel Herlaer. Toch kan men dicht bij de plek, aan de Lekdijk, waar het eens heeft gestaan, op een bepaalde dag in het jaar – in de lente – in de verte een gil horen: de gil van Ameide. Een gil, die er een voor zorgde, dat het stadje en het daarbij gelegen dorp Meerkerk werden platgebrand.

Het moet in 1388 geweest zijn, toen enkele kooplieden uit Gorkum in Vianen kennis maakten met een rijke boer uit Meerkerk. Er werd wat gepraat en gedronken in de herberg en zo kregen die van Gorkum te horen wat voor mooie bomen de boer op zijn erf had staan. Ze vroegen hem of ze er één mochten kappen om die in Gorkum als meiboom te planten. De boer ging ermee akkoord. Ze mochten er zelfs, als ze wilden, wel twee of drie omhouwen. En zo togen ze naar het land. Maar toen ze op het erf kwamen en de boerin hen aan het werk zag, begon de vrouw te gillen dat het een lieve lust was. De burenschoten haar te hulp, gewapend met dorsvlegel, hooivork, bijl en staak en vielen op de mannen aan. Twee werden er gedood; de twee anderen brachten het er nog maar amper levend af. De zwaargewonde Gorkummers gingen zich beklagen bij hun heer, Otto van Arkel, die niet minder dan twaalfduizend zwaar gewapende ruiters en voetknechten op de been bracht en Ameide en Meerkerk totaal liet verwoesten. Op een dag in mei kan men nog dicht bij de plek, waar eens het slot stond een vrouwengil horen. Maar de burens trekken zich daar nu niets meer van aan.

Pieter Corneliszn. Diephorst, de 'Laarzenman'

In 'Op zoek naar 't Fortuin' van J. S. D. van der Lem en C. P. B. van der Lem Sr.¹ staat op pagina 6 een foto van het schilderij van de 'Laarzenman'² in zwart-wit gepubliceerd, die wij op de voorpagina van dit nummer hebben afgedrukt.

Over het paneel van de 'Laarzenman' schrijven de auteurs van der Lem het volgende: "Het wapen³ wordt gevonden op het portret van de 'Laarzenman' dat aanwezig is in de collectie van het Stedelijk Museum te Gouda. Het portret heeft de afmetingen: 100 x 74 (met lijst 150 x 90). Op dit portret wordt tevens vermeld: ANNO DNI 1567 AETATIS 46. Rondom de bijbehorende lijst: VIRTUTES OMNIS LAUS IN ACTIONE CONSISTIT. Op een onderaan de lijst bevestigd bord: Dit paer laersen wil ick vrolik schincken / Den man, die zyn wyf niet en ontsiet / Verre heb ick my belle doen klincken en wincke / Maer noch en heb ick hem gevonde niet / Aldus coem ick om weten alsomen my ziet / of hy mach zyn int goudse dal / Die my dese laersen of halen zal. Daaronder: BELLUM PRECORITA SUSCIPIATUR / UT NIHIL ALIUD NISI PAX / QUESITA VIDEATUR. Op de achterzijde: P. C. Diephorst not. Publ. Et proc. / M. H. Bloncq (overleden 1659). Deze laatste kocht het portret in 1647 uit de boedel van Adriaen Janszn. Diephorst. Dr. Martinus Bloncq trouwde met een kleindochter van P. C. Diephorst op 9 december 1612. Hij was med. doctor, schepen en tesorier te Gouda.."

Wie de 'Laarzenman' geschilderd heeft vermelden de auteurs van 'Op zoek naar 't Fortuin' niet.

G. J. Hoogewerff bespreekt in zijn boek *De Noord-Nederlandsche Schilderkunst*⁴ dit schilderij. Hij schrijft het paneel toe aan Pieter Aertsen en beschrijft het als volgt: "Het stelt een man voor met een zwarte baard, 46 jaar oud, in een lang, donker wambuis, het hoofd met een kleine baret gedekt. Aan een geschakeld metalen gordel draagt hij een beugeltasch en van een hartsvanger aan zijn zijde is het gevest zichtbaar. Aan een om den rechter boven-arm geslagen koord houdt hij een windhond en draagt over dienzelfden arm een paar kaplaarzen met soepele schachten. In de rechterhand houdt hij een metalen schel en in de linker een roemer met wijn. In de linker bovenhoek van de effen-grauwen achtergrond is een geslachtswapen aangebracht. Dat hier de Goudsche notaris en procureur P. C. Diephorst zou zijn voorgesteld, berust zeer kennelijk op een misverstand. Zijn naam staat wel ter keerzijde, boven dien van den Med. Doctor M. H. Bloncq, in 1659 overleden, doch in beide heeren zal men successievelijke eigenaren moeten zien. Zeker is het, dat wij een werkend lid van de rederijderskamer "de Goudsbloem"⁵ voor ons hebben. Daarop wijzen twee latijnsche spreuken, de eene op de lijst, de andere ter keerzijde, maar vooral de zevenregelige strophe in welke 'de Man met de Laarzen' op snaakse wijze sprekend wordt ingevoerd. Wij schrijven eerst de beide spreuken af:

Virtutis omnis laus actione consistit.
De deugd vindt ál haar lof in de eigen handeling

Bellum precor ita suscipiatur ut nihil aliud nisi pax quesita videatur
*Ik bid af dat de oorlog aldus ondernomen worde,
dat enkel en alleen de vrede gewenscht voorkome."*

Hierna haalt hij de 'zevenregelige strophe' aan die op het tekstbord, onder het paneel staat, en die door de auteurs van der Lem reeds op de eerste pagina van dit artikel zijn vermeld.

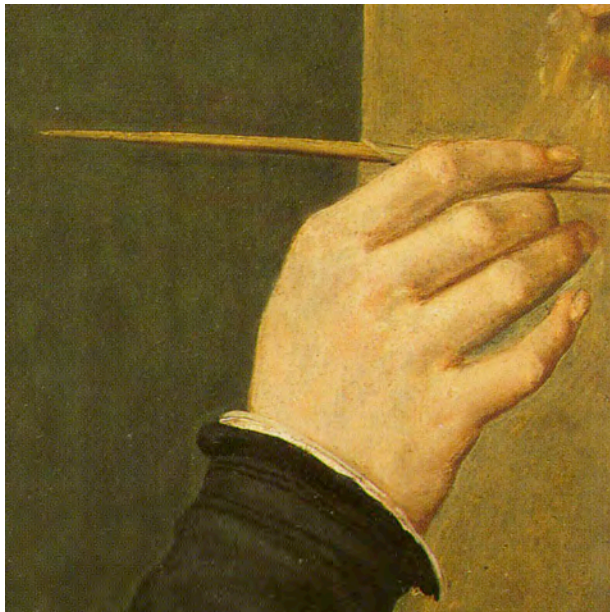
Hij vermeldt dat het woord 'ontsien' zowel *sparen* als *ontzag hebben voor* kan betekenen. Tenslotte zegt hij dat de toestand, waarin dit sprekend portret zich bevindt, van dien aard is, dat men zich van de schilderwijze niet in alle onderdelen een goed oordeel kan vormen.

Dr. Rudolf E. O. Ekkart⁶ vindt dat voor de door Hoogewerff, weliswaar onder voorbehoud, gedane toeschrijving van het paneel van de 'Laarzenman' aan Pieter Aertsen elke grond ontbreekt.

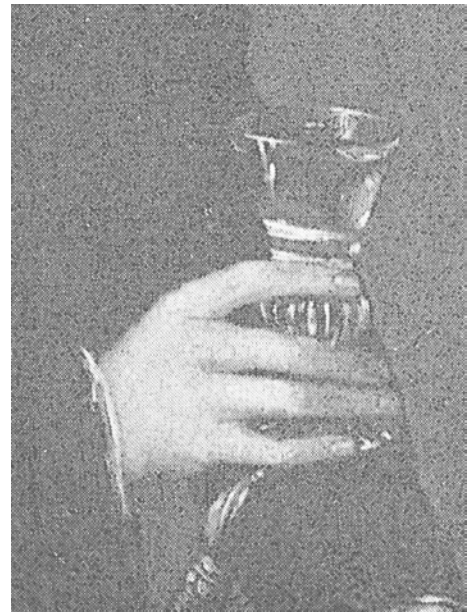
Volgens hem blijkt de uitvoering van het paneel opvallend veel overeenkomst te vertonen met het een jaar later gemaakte zelfportret van Isaac Claesz. van Swanenburg.

Hij ziet bij vergelijking van beide schilderijen, een overeenkomstige lange penseelstreek en dezelfde gewoonte om de contourlijnen te versterken en de vormen te omlijnen en bovendien een zelfde kleurgebruik.

Dr. Ekkart wijst er verder op, dat zowel op het portret van de 'Laarzenman' als op het zelfportret van van Swanenburg, de rechterhanden op beide schilderijen 'zwevende' pinken hebben.

hand van Isaac Claesz. van Swanenburg

hand van Pieter Cornelisz. Diephorst

Voorts wijst hij op een ander kenmerkend detail; aan de onderzijde van de mouwen is op beide portretten een zeer smalle witte rand geschilderd.

Maar voor hem is van doorslaggevende betekenis, de decoratieve afwerking van het ongetwijfeld oorspronkelijke wapenschild in de linkerbovenhoek op het portret van Pieter Cornelisz. Diephorst, aangezien de lintversiering aan de onderzijde qua vormgeving, schilderwijze en schaduwwerking geheel overeenkomt met die op het *Zelfportret* en latere werken van Isaac Claesz.

Van Swanenburg koos voor deze lintversiering een vorm, die bij geen andere schilder uit deze tijd is terug te vinden. Toen hij dit portret schilderde was hij ongeveer dertig. Blijkbaar kon Diephorst in Gouda geen goede portretschilder vinden en nam daarom zijn toevlucht tot een kunstenaar uit het naburige Leiden.

Dr. Ekkart vervolgd zijn betoog dan als volgt: "Het resultaat van deze opdracht valt vooral op door de toevoeging van een groot aantal attributen, die nodig waren om het een 'sprekend portret' van een rederijker te maken.

wapenschild van Isaac Claesz. van Swanenburg

wapenschild van Pieter Cornelisz. Diephorst

Hoewel de toevoeging van sprekende elementen in de Nederlandse portretkunst van de tweede helft van de tweede helft van de 16^e eeuw niet ongebruikelijk is, vormen deze meestal niet zo'n beeldbepalend element als in de beeltenis van Diephorst. In dit geval echter maken de attributen het schilderij tot een vroeg voorbeeld van het rederijkersportret, een genre waarvan de volgende voorbeelden pas uit de 17de eeuw dateren.⁷ Het portret van Pieter Diephorst is het vroegste met zekerheid aan Isaac Claesz. van Swanenburg toe te schrijven schilderij. Hoogstwaarschijnlijk gaat er aan dit werk nog een twee jaar eerder geschilderd vrouwenportret vooraf. Dit alleen uit foto's bekende schilderij is niet volledig bewaard, aangezien in ieder geval aan de beide zijkanten en aan de onderkant stukken van het oorspronkelijke paneel verloren zijn gegaan."

Volgens Dr.Ekkart is de geportretteerde Alijdt Claesdr, den Hartoch (1541/1542-1579) de eerste vrouw van de blauwverver Willem Govertz. van der Aer. Het wapenschild in de linker bovenhoek heeft weer de karakteristieke lintversiering. Het linkerveld van het schild is het wapen van de familie van der Aer. Bekijken wij dit wapen goed dan zien wij drie zwijnskoppen en een zevenbladige roos. In onze omgeving zijn zwijnskoppen synoniem met de *van Brederodes*. Op de voorgevel van ons stadhuis staan deze zwijnskoppen rechts en links onder de wapens van de familie van Brederode. En ook het wapen van Lexmond heeft een zwijnskop. De zwijnskoppen refereren aan Philippote van der Marck, de zuster van Lumey (het zwijn van de Ardennen die de 18 martelaren van Gorinchem in Brielle ter dood bracht) en die getrouwd was met Reinoud III, heer van Brederode, Vianen, Ameide

Zij en haar man hebben een praalgraf in de kerk van Vianen, toegeschreven aan Colijn de Nole. De zevenbladige roos staat tegenwoordig in het gemeentewapen van Zederik. In hoeverre de ‘van der Aer’s’ banden met de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden hebben kan eventueel in de toekomst onderzocht worden.

Maar laten wij terug gaan naar de ‘Laarzenman’ en wel naar dat wat Dr. Ekkart over hem opmerkt. Hij beschrijft het paneel als volgt:”De man, die wordt vergezeld door een met een touw aan zijn arm vastgebonden hond, heeft in de ene hand een glas en in de andere een bel, terwijl over zijn rechterarm twee laarzen hangen en aan een metalen riem een weitas en een wapen. De verklaring van dit alles wordt gegeven door de opschriften op de lijst van dit schilderij.

Allereerst zien we daar een rederijkersgedicht van zeven regels met de tekst:

*Dit paer Laersen wil ick vrolick schincken
De man, die zyn wyf niet en ontsiet.
Verre heb ick my belle doen klincken, roupen en wincke
Maer noch en heb ick hem gevonde niet.
Aldus coem ick om weten also men my ziet
Of hy mach zyn int goudtse dal
Die my Dese Laersen of halen zal.*

foto André Tukker

Aangezien het woord *ontsien* zowel *sparen* als *ontzag hebben voor* betekent, is het duidelijk dat de voorgestelde reeds overal op zoek is geweest naar een man die niet bang is voor zijn vrouw en nu naar Gouda is gekomen in de hoop zo iemand daar te vinden, die van hem dit paar laarzen zal krijgen.

Hierbij moeten we rekening houden dat het woord *laars* gebruikt kan zijn in een dubbelzinnige betekenis: de combinatie van de woorden *laars* en *schenken* kan geassocieerd worden met de uitdrukking ‘een stuk in zijn laars hebben’ (teveel gedronken hebben), een associatie die nog wordt versterkt door het glas dat de voorgestelde in de rechterhand houdt. Op de lijst vinden wij voorts twee Latijnse opschriften:

*Bellvm precor ita vsceptatvr vt nihil aliud nisi pax qvesita videatvr
Ik bid dat de oorlog zo ondernomen wordt dat alleen de vrede gewenst schijnt*

*Virtvtis omnis lavs in actione constiti
De deugd vindt al haar lof in de daad*

Zonder meer informatie over het Goudse rederijkersleven in het derde kwart van de 16de eeuw en de rol van Diephorst daarin, is het niet goed mogelijk deze opschriften en hun onderlinge samenhang te doorgronden.

Op het onderste gedeelte van de lijst treffen we, behalve het Nederlandse gedicht en de langste van de twee Latijnse inscripties ook drie figuurtjes aan. In één van de onderste uitlopers zien wij een staande vrouw met een lans (Minerva?) en aan de zijkanten twee op de rug liggende naakte figuurtjes van een man en een vrouw met bokspoten. Dergelijke hoekvullingen van naakte liggende figuurtjes, soms eveneens voorzien van bokspoten, komen veelvuldig tegen in de prentkunst uit de school van Fontainebleau, onder andere bij Fantuzzi en Jean Mignon.

Jean Mignon, 1543

Hoewel de lijst onderin een zeer klein geschilderd jaartal 1648 draagt, is de samenhang tussen schilderij en inscripties dusdanig onverbreeklijk, dat het niet aannemelijk is dat de lijst een latere inventie is. Wel is het mogelijk dat deze lijst inderdaad pas in de loop van de 17de eeuw werd gemaakt, maar dat de opschriften en afbeeldingen zijn overgenomen van een eerdere lijst of van een getekend blad dat tot dan toe bij het schilderij behoorde.”

¹ J. S. D. van der Lem, C. P. B. van der Lem Sr. *Op zoek naar 't Fortuin*, Genealogie van het geslacht Diepenhorst, Beschrijving van het nageslacht van Jan Willemsen Diepenhorst (± 1630-1704) herbergier en eigenaar van de herberg 't Fortuin te Ameide, Nijmegen, maart 1991.

² Zie voor meer informatie over 'De Laarzenman' het artikel "Op zoek naar 't Fortuin. Genealogie van het geslacht Diepenhorst." Door Linda van der Lem.

³ Wapen: Gevierendeeld: I en IV in rood een gouden burcht met blauw puntdak; II en III in zilver een rode gekanteelde balk en daaronder een zwarte hazewindhond met rode halsband; hartschild: in zwart een hertengewei met schedeldak van natuurlijke kleur. Helmtteken: een gouden vlucht, Dekkleden: goud en zwart.

⁴ G. J. Hoogwerff, *De Noord-Nederlandsche Schilderkunst*, Deel IV, pag. 561, 562 en 563. Den Haag, 1941.

⁷ De rederijderskamers zijn in het begin van de vijftiende eeuw in Vlaanderen onder Franse invloed uit kerkelijke of geestelijke broederschappen ontstaan. Deze gezelschappen legden zich vooral toe op het schrijven van gedichten en toneelstukken. In de Gouden Eeuw beleefde de rederij ook een bloeiperiode in Holland. Hier werden de rederijders niet bestreden door de katholieke kerk, maar door de calvinisten...

Rederijderskamers in Nederland:

De Middelburgsche Kamer (°1430) pretendeert de oudste Noord-Nederlandse kamer te zijn

Bergen-op-Zoom: De Vreuchdebloem (°1472)

Breda: Het Vreuchdedal (°1491)

's Hertogenbosch: Moyses Doorn (°16de eeuw)

Amsterdam: de 'Bloeyende Eglantier (°1517) en 't Wit Lavendel (°einde 16e eeuw)

Gouda: de Goudsbloem - 'Uut ionsten begrepen' (°1437)

's Gravenhage: de Corenbloem - 'Met geneuchten' en de Groene Laurierspruit - 'Laet vaeren droefheit'

's Gravenzande: de Geele Violetten - 'Sonder bedroefde herten'

Haarlem: de Speelcoornen - 'Trou moet blycken' De Pellicaen (°1503) en De Wyngaert-rancken (°1504)

Dordrecht: De Fontaine (°1485)

Goes: De Nardusbloem met als spreuk 'Met gantscher herte'.

Rotterdam: De Blauwe Acoleyen

Katwijk a.d. Rijn: de Corenaren - 'Liefd' moet blycken'

Katwijk a. zee: de Kempen(= klaver)bloem - 'In liefden accoort'

Leiden: de Witte Acoleyen - 'Lief is' t fundament' (°1498)

Delft: De Rapenbloem (°1487)

Ketel: De Sonnebloem

Noordwijk: de Lelykens onder den doornen - 'Uut liefde bestaen'

Schiedam: de Roode Roosen - 'Aensiet de jonckheit'

Vlaardingingen: de Aecker(= eiken)boom - 'Aensiet liefd' (°1433)

De Utrechtse Kamer werd pas in 1577 gesticht

Stichtingsdatum of voor het eerst vermeld.

⁶ Dr. Rudolf E. O. Ekkart, *Isaac Claesz. Van Swanenburg, Leids Schilder en Burgemeester*, Zwolle, 1998.

⁷ Het mooiste voorbeeld is de beeltenis van de Leidse rederijdersnar Pieter van der Morsch geschilderd door Frans Hals uit 1616.

Afmetingen: 70 x 87,5 cm. Het werk is niet gesigneerd maar wel gedateerd (1616). Op de achtergrond, links, de tekst: 'WIE BEGEERT'. Rechts, naast het wapen: 'AETAT SVAE 73/1616'. Dit schilderij is sinds 1779 bekend, het werd tijdens de veiling van Tol uit Zoeterwoude getoond. De geportretteerde is als 'PIERO, STADSBODE te LEYDEN' geïdentificeerd aan de hand van een kopie (aquarel) door V. J. van der Vinne (1736-1811), die behalve de bovengenoemde tekst ook het monogram van Hals toonde. Deze vereenzelving maakte het mogelijk de in Leiden zeer bekende van der Morsch te herkennen, die als komiek optrad in een toneelstuk dat door de letterkundige 'Cercle De Witte Accolijen' georganiseerd was. Vanwege de gerookte paling in de rechterhand van de geportretteerde heeft men lange tijd gedacht dat deze Piero visser of vishandelaar was. Intussen is vast komen te staan (P. J. J. van Thiel: 'Oud Holland', 1961) dat deze haring betrekking heeft op een gedicht van Van der Morsch, waarin een schrijver zichzelf beschouwt als 'diegene, die gerookte haringen uitdeelt.'

Na meerdere malen van eigenaar zijn verwisseld, werd het schilderij in 1961 aangekocht door het Carnegie Instituut in Pittsburgh (USA).

Overgenomen uit: Karel Braun, *Alle tot nu toe bekende schilderijen van Frans Hals*, Meesters der Schilderkunst, Rotterdam, 1976.

Op zoek naar 't Fortuin

Genealogie van het geslacht Diepenhorst

Als jong meisje (ik ben nu 45 jaar) kwam ik natuurlijk regelmatig in Ameide bij mijn opa en oma Brink-Diepenhorst. Zij hadden samen met broer Leendert Hermanus Diepenhorst het hotel-café-restaurant 't Fortuin overgenomen van mijn oma's ouders Johannes Gerrit Diepenhorst en Neeltje de With. Het was daar altijd een drukte van belang en dat was niet alleen vanwege het te runnen bedrijf. 't Fortuin fungeerde ook nog steeds als ouderlijk huis voor de vele broers en zussen van mijn oma (ze waren met 11 kinderen thuis) met aanhang. Elk weekend was er wel familie over de vloer om een vorkje mee te prikken. Bij mijn grootouders in huis woonde naast een oudere zus Neeltje ook de oudste broer van mijn oma, namelijk Leendert Hermanus. Deze oudoom vertelde graag en veel over vroeger. Over hoe het was in Ameide e.d. Zo vertelde hij ook altijd dat er 3 families Diepenhorst in Ameide woonden, maar dat ze absoluut geen familie van elkaar waren. Dit gegeven intrigeerde mij en wakkerde mijn eigenwijsheid aan, daar ik ervan overtuigd was dat mensen met zo'n aparte achternaam in één dorp wel familie van elkaar moesten zijn. Zo begon voor mij het onderzoek in de archieven, nu alweer zo'n 30 jaar geleden. Eerst alleen zoekend in Ameide vond ik natuurlijk al snel bewijzen dat alle daar wonende Diepenhorsten wel familie van elkaar waren, al ging die verwantschap soms inderdaad ver in de tijd terug. Bij het raadplegen van de archieven kwam ik onbekende Diepenhorsten tegen. Die werden door mij genoteerd. In de loop der jaren bloeide het enthousiasme regelmatig op en werd er verder gepuzzled. Telefoonboeken werden plaats voor plaats doorgespit (toen waren er nog geen telefoonnummers op de computer ...) School en studie legden het onderzoek dan weer voor lange tijd stil. Een baan en een toenmalige vader in de VUT en een computer vormden op een gegeven moment weer een laatste impuls om alle verzamelde gegevens te ordenen. De gegevens bleken echter het topje van de welbekende ijsberg.

Hoe meer boeken door mijn vader werden opengeslagen, hoe meer personen Diepenhorst er bleken te zijn. Menigmaal riep ik al uit “Nu heb ik ze allemaal, dat kan niet anders!” en dan kwam er toch nog weer ergens een tak bij aan de stamboom. Door zorgvuldige ordening per computer konden families “aan elkaar gebreid” worden. Met behulp van adressen uit de telefoonboeken werden talloze families aangeschreven. De meesten reageerden positief en met hun hulp konden ook de recentere generaties grotendeels in het boek verwerkt worden. Er bleek een Indische tak van de Diepenhorsten te zijn, waarvan ook weer een deel teruggekeerd is naar Nederland. Er is een tak in Stad aan ’t Haringvliet en zelfs naar Amerika zijn de Diepenhorsten uitgewaaid. Het boek kwam in het voorjaar van 1991 uit als “Op zoek naar ’t Fortuin. Genealogie van het geslacht Diepenhorst. Beschrijving van het nageslacht van Jan Willemsen Diepenhorst (ong. 1630-1704), herbergier en eigenaar van de herberg ’t Fortuin te Ameide”. Naar aanleiding van deze publicatie kwamen er veel reacties, aanvullingen, verbeteringen, maar ook opmerkingen in de trant van: “de bekendste Diepenhorsten staan er niet in vermeld, hoe zit dat?” Het was toen onze opzet het nageslacht van Jan Willemsen Diepenhorst uit te werken en de bekende Diepenhorsten (I.A. en A.I.) waren afstammelingen van vroegere Diepenhorsten. Deze zgn. Strijense/Moordrechtse tak was bovendien al eens gepubliceerd in het “Nederlands Patriciaat”, 48ste jaargang 1962. Toen wij na publicatie van “Op zoek naar ’t Fortuin” vrij veel nieuw materiaal aangaande de oudste generaties hadden verzameld, wilden wij dat toch graag publiceren met daaraan vastzittend de Strijense/Moordrechtse tak om de gehele familie Diepenhorst in kaart te brengen. Uiteindelijk resulteerde dit in de publicatie van Genealogie Diepenhorst, Moordrechtse-Strijense tak in november 1993.

En ook na deze publicatie kwamen er natuurlijk weer nieuwe gegevens, verbeteringen en aanvullingen. De archieven worden steeds toegankelijker, steeds meer is gecatalogiseerd en via internet kunnen gegevens ook steeds vaker geraadpleegd worden. Voorlopig hebben wij achter de publicaties echter een punt gezet. Wijzigingen en aanvullingen worden nog wel verzameld en wie weet als ik later nog eens een oud omaatje ben en weer tijd en zin heb komt er nog eens een derde publicatie!

I **Pieter Soys**, geboren omstreeks 1460. Wordt tussen 1494 en 1521 genoemd als gemachtigde in de bijlagen van de stadsrekeningen van Gouda.

Hieruit:

1. **Cornelis, alias de Soos**, volgt II.

II **Cornelis Pieterszn. alias de Soos**, geboren omstreeks 1490, overleden < 03-07-1560, *trouwt* met **Maritgen Willems**.

Hieruit o.a:

1. **Pieter**, volgt IIIa

2. **Adriaen**, geboren omstreeks 1520, *trouwt* met **Jacopgen Jansdr**, overleden kort voor 12-07-1573.

Hieruit nageslacht.

IIIa **Pieter Corneliszn. Diephorst (Soos)**, alias “de Laarzenman”, geboren omstreeks (II) 1520 (is 20-06-1598 78 jaar), gewoond hebbende te Gouda in de Nayerstraat 15 (vanaf 1553), notaris, procureur en taalman te Gouda, overleden/begraven Gouda (St. Janskerk) 28-11-1599, (2:8:9 en overgeluijt 3 middaechs poessen 3:12:0), *trouwt* te Gouda omstreeks 1550 met **Geerte Jansdr.**, overleden > 13-05-1595 waarschijnlijk begraven Gouda 26-12-1599, (St.Janskerk, 2:8:9).

Hieruit:

1. **Cornelis Pieterszn.**, volgt IVa.
2. **Neeltgen**, geboren Gouda, gewoond hebbende te Gouda in de Nayerstraat 15 (vanaf 1602 tot 1615), begraven Gouda 23-05-1620, (St.Janskerk), *trouwt* 1ste maal met **Jan Janszn. Lijndraijer**, huerluijder, overleden >16-03-1602 en < 21-04-1606, mogelijk begraven Gouda 18-09-1605. *Trouwt* 2de maal 27-12-1609 te Goude (St.Janskerk) met **Gerrit Goossenszn.**, geboren Gouda, timmerman, overleden >22-04-1620.
3. **Cecilia**, overleden < 03-02-1637, *trouwt* met **Aert Janszn. De Jong/Doelman (ook wel Teeuwenszn.)**, slotenmaker, waarschijnlijk begraven Gouda 13-07-1637.
4. **Susanna**, j.d. van Gouda, overleden < 12-08-1621, *trouwt* 28-05-1581 te Gouda (St Janskerk) met **Jan Willemszn. Couwenhoven**, j.m. van Gouda, lijndraaier, overleden < 08-1587.
5. **Maritgen**, j.d. van Gouda, gewoond hebbende op de Corten Tiendeweg, begraven Gouda 14-02-1621, (St.Janskerk), *trouwt* 1ste maal 23-09-1581 te Gouda (St.Janskerk) met **Engel Corneliszn. Reijnhout**, j.m. van Gouda, scheepstimmerman, begraven Gouda 12-01-1586. *Trouwt* 2de maal 07-08-1588 met **Huybert Corneliszn. Pater**, geboren ong. 1566, hennipcooper, begraven 31-01-1627, (St.Janskerk)

IVa **Cornelis Pieterszn. Diephorst, (alias Soos)**, geboren ong. 1550, secretaris van
 (IIIa) Gouderak, later procureur te Moordrecht/pachter van de byeren over Moordrecht, betaalde Fl. 10,= in 1602 voor de 10de penning, overleden tussen 17-08-1607 en 18-08-1612, *trouwt* 22-01-1576 te Goude (St. Jan) met **Maritgen/Marrichgen Jansdr.**, j.d. van Gouda, overleden< 29-05-1640.

Hieruit (volgorde onbekend):

1. **Jan**, volgt Va
2. **Cornelis**, (ook wel Soos) geboren Moordrecht ong. 1580, cleyngarens spinner, gewoond hebbende in 't Magdalena Clooster, overleden waarschijnlijk <31-01-1634, *trouwt* 1ste maal 13-12-1603 met **Mar(rit)gen Cornelisdr.**, van Gouda, mogelijk begraven Gouda 18-06-1617 (St. Janskerk).

Hieruit

1. **Neeltgen**, gewoond hebbende Magdalena clooster (1622-1630-1638) Koningstraat (1654), overleden > 19-05-1661, *trouwt* 1ste maal 01-12-1630 te Gouda met **Pieter Balten Sluyter**, j.m. van Smterdam, wonende te Gouda (1630).
Trouwt 2de maal 24-10-1638 te Gouda (St. Jan) met **Dirck Willemszn. (de) Veth**, voorlezer, eerder weduwnaar, wonende Gouda op de Cingel/laatst in de Koningsteeg, begraven (St Jan) 25-07-1648.
2. **Cornelis Corniszn.**, geboren ong. 1605, gewoond hebbende int Mad. Clooster (1634), *trouwt* 04-02-1634 te Gouda (St. Janskerk) met **Leentgen Meessendr. Jonge**, van Gouda, gewoond hebbende in de Lombertsteech (1634). Hieruit geen nageslacht bekend.

Trouwt 2de maal 06-12-1617 te Gouda met **Maritgen Willems Samson**, van Gouda, overleden > 27-02-1631, waarschijnlijk eind 1654. (zij hertrouwt mogelijk 14-03-1633 te Gouda (gerecht) met Eldert Pleunen, van Gouda, lijndraijersjonggesel, lijndraijersbaas, gildebesteder van de lijndraijers in

1642/1643/1653/1654/1659/1660/1670/1671, begraven Gouda 31-12-1677, (erflatersboek 3858folio270, aangifte februari 1678, zn. Van Pleun Ellertsz en Willemgen Waersnaers) Bij het trouwen heet zij dan Marritgen Willems, van Gouda, weduwe van Cornelis Cornelis den Boer., dr. van Willem Samson en Weijnthen Jans.

Hieruit:

3. **Cornelis Corneliszn.**, mogelijk vermeld als Cornelis Corneliszn., lontspinner, jongeman wonende in het Magdalenaklooster in 1674 (familiegeld nr. 53 Vo). Tevens Cornelis Corneliszn. De Jonge vermeld in 1680 in de Regenboog, aangeslagen voor Zoutgeld _ cent. (blad 57V) Hieruit geen nageslacht bekend.
3. **Dirck**, geboren ong. 1594, koopt erve en schuur te Moordrecht van zijn moeder op 05-09-1621, begraven Moordrecht 30-07-1673, (eens geluyt met beijde klokken, het kleijne kleet 2:15:0), *trouwt* 1ste maal (?) ong 1618 met **Maritgen Lenerts**, overleden < 29-05-1640 doch waarschijnlijk < 27-07-1630.
Hieruit o.a.:
 1. **Annichgen**, geboren Moordrecht ong. 1619.
 2. **Jan**, geboren Moordrecht ong. 1621.
 3. **Cornelis**, begraven Moordrecht 08-12-1671, (op het Kerkhoff Cornelis Dircks Soos, 2 x geluyt met beyde klacken, het beste kleet, 5:0:0). *Trouwt* 2de maal (?) met **Maritgen Ariens Boer**, mogelijk begraven Moordrecht 23-12-1670, (op het kerkhoff de vrouwe van Dirck Corneliszn. Soos, 2 x geluyt met beijde klokken, het beste kleyne kleet, 5:0:0) dr. Van Arie Janszn. Boer en Geerte Cornelisdr.
Hieruit o.a.:
 4. **Leendert**, geboren Moordrecht ong. 1635, begraven Moordrecht 07-04-1721, (in de kerk boven 107 beluid met beijde klokken, 't openen en beste kleet 8:9:0., *trouwt* 19-11-1670 te Capelle aan den IJssel met **Lijsbeth Laurensdr.**, geboren Capelle aan den IJssel, begraven Moordrecht 03-03-1691, (eens geluyt met beyde klokken, beste kleet den dito roeven 3:9:0).
Hieruit nageslacht.
4. **Neeltje**, geboren ong. 1580, *trouwt* ong 1606 met **Brandt Thoniszn.**, schipper en lantwercker, gewoond hebbende te Gouda buyten de Cleywechspoort aen de Cinghel (1627).
5. **Engeltje**, geboren Moordrecht ong. 1585, (onder)*trouwt* 15-05/07-06-1608 te Moordrecht/Zoetermeer met **Franck Cornelisz Velleman**, geboren Segwaert, schoolmeester tot Soetermeer en Segwaert, zn. van Cornelis Vranckensz Velleman en Belytgen Claesdr.
6. **kind**

Va **Jan Corneliszn. Diephorst**, alias Soos geboren ong. 1576, tapper te
(IVa) Moordrecht/biertapper wonende buyten thoffpoortgen over de Lange brugge der Stadt Rotterdam (1615), overleden > 17-01-1616 en < 23-10-1622, *trouwt* ong 1595-1600 met **Jannetgen Cornelisdr. Tappers**, gewoond hebbende te Moordrecht Dorp in een huijs zonder land (1622 e.v.), overleden> 15-01-1643, dr. van Cornelis Tapper en Ariaantge Cornelis.

Hieruit o.a.

1. **Willem**, volgt VIa.
 2. **Cornelis**, geboren ong. 1603
 3. **Jan**, geboren ong. 1607
 4. **Gertgen**, geboren ong. 1610
 5. **Pieter**, geboren ong. 1611, leeft anno 1643 nog.
 6. **Cornelis**, geboren ong. 1613
 7. **Marichen**, geboren ong. 1616, begraven Moordrecht 11-11-1689, *trouwt* met **Tonis Jansz van Strijen**, begraven Moordrecht 04-03-1686.
- De kinderen 2 t/m 7 worden genoemd bij het Hoofdgeldboek gedateerd 23-10-1622.

VIa **Willem Janszn. Diepenhorst, (bijnaam den Engelsman)** geboren ong. 1599/1600, biertapper?, gewoond hebbende aan de 's Gravenweg onder Nieuwerkerk aan den IJssel, overleden >10-10-1675 en waarschijnlijk kort na 1680, wordt in 1666 genoemd als vader van Jan Willemsen Diepenhorst bij het passeren van de huwelijksche voorwaarden van zijn zoon, wordt nogmaals genoemd op 10-10-1675 bij de doop van Willem Diepenhorst (VIIIa), *trouwt* N.N.
Hieruit:

1. **Jan**, volgt VII
2. **Emmeken**, geboren omstreeks 1640, wordt genoemd op 27-05-1683 bij de doop van Geertruyt Diepenhorst (VII.4), als Immigje Willems op 20-07-1690 bij doop van Leendert Diepenhorst (VII.5) en als Emmeken Willems op 26-05-1697 bij doop van Geertruy Diepenhorst (VII.10), begraven Nieuwerkerk aan den IJssel 16-12-1718 als Emmetje Kluyten, *trouwt* omstreeks 1667 met **Leendert Jansz Kluyt**.
3. **Maria**, geboren Nieuwerkerk aan den IJssel omstreeks 1640, overleden > 03-1676 en < 06-1680, *trouwt* 16-04-1667 te Nieuwerkerk aan den IJssel met **Jacob Willemsz Vermeulen/van Dijk**, begraven Dordrecht (Grote Kerk) 24-05-1701. Hij was hertrouwd te Dordrecht op 24-06-1680 met Aaltje Pieters Bonte.
4. **Neeltje**, geboren omstreeks 1643, overleden < 1680, *trouwt* omstreeks 1665 met **Gerrit Adreaensz Vos**, geboren ong. 1643, gewoond hebbende ten westen van zijn schoonvader, zn. van Adriaan Gerrits Vos en Maria/Maertge Pieters.

VII **Jan Willemsen Diepenhorst**, geboren ong. 1630-1635, j.m. van Nieuwerkerk aan den IJssel, wagenmaker/herbergier in 't Fortuyn, overleden Ameide 21-01-1704, (aldaar in de kerk begraven), (onder)*trouwt* 1ste maal op zaterdag 08-03/07-09-1666 te Ameide /Nieuwerkerk aan den IJssel(?) met **Marja Ariens Cariaen**, geboren Nieuwerkerk aan de IJssel ong. 1645, begraven Ameide 29-07-1679 (3:9:0, 4 poosen klok geluyt; beste kleeed), dr. Adriaan./Ary Daniëlszn. Cariaen/Cerryaen en Maritgen IJsbrants Schouten (de Oudste).
Hieruit:

1. **Willem**, gedoopt Ameide 27-06-1669, (get. Haesjen Roelen geheven tantum), overleden jong.
2. **Willem**, hieruit nageslacht.

Trouwt 2^e maal op 28-09-1679 te Ameide met **Neeltje Adriaanse Bijl(I)**, geboren waarschijnlijk te Lexmond tussen 1651 en medio 1656, overleden > 01-1715 en < 18-10-1717, (in de kerk begraven bij haar 1ste man. (Zij hertrouwt te Ameide op 02-02-

1709 met Hendrik van Woudenberg, laatst weduwnaar van Eygjen Maartens Verhoeff, daarvoor van Gerrigjen Arien van der Pijl en als eerste van Geertjen Cornelis; rademaker, zn. van Adriaan Hendrijcks van Wouwenberg en Metgen Cornelis van Baren; dr. van Adriaan Hermans Egberts Bijl en Marighen Jans.
Hieruit:

2. **Adriaan**, hieruit nageslacht.
3. **Geertruyt**, gedoopt Ameide 27-05-1683, (get. Emmeken Willems in haar plaatst Marritie Jans) jong overleden < 05-1697.
4. **Hermanus**, hieruit nageslacht.
5. **Leendert**, gedoopt Ameide 17-04-1687, (get. Neeltje Huybertsz (Schinkel)), begraven Ameide 14-08-1687, (1:10:0) (2 poosen geluyt 0:12:0).
6. **Maria**, gedoopt Ameide 14-10-1688, (get. Jannigje Wouters huysvrouw van de boode van Es), jong overleden < 03-1709.
7. **Leendert**, hieruit nageslacht.
8. **Pieter**, gedoopt Ameide 22-01-1693, (get. Jannigje Adriaansz Bijl), overleden (ongehuwd)/ begraven Ameide 07-09/13-09-1774, (Eyke kist 2:10:0, beste doodskleed 1:10:0, openen graf 1:10:0. 3 uur luyden 3:12:0). Hospes in "Het Fortuyn".
10. **Geertruy**, gedoopt Ameide 26-05-1697, (get. Emmeken Diepenhorst, jong overleden < 03-1709.

In de kerk te Ameide is een grafsteen te vinden met de tekst: hier leyt begraven Ian Willemsen Diepenhorst sterft den 21 january anno 1704 en syn huysvrouw Neeltje Adriaanse Byl (Nr 83)

't Fortuin is sinds Jan Willemsen Diepenhorst (VII) met hem 8 generaties in de familie Diepenhorst gebleven. Slechts in de periode 1832-1845 was het niet in eigendom, maar werd het gehuurd. In 1967 is 't Fortuin uiteindelijk, na zo'n 300 jaar in de familie te zijn geweest, verkocht, omdat niemand uit de familie het meer voort wilde zetten.

DIEPENHORST

Gouda

De kaart van de Alblasserwaard

In 1977 herdacht het hoogheemraadschap Groot-Alblasserwaard, dat graaf Floris V 700 jaar eerder regels had bekendgemaakt voor de gemeenschappelijke dijkverzorging in het gebied van de Alblasserwaard.

De op 31 maart 1277 uitgegeven grafelijke oorkonde kan worden beschouwd als de geboorte van het dijkscollege van de Alblasserwaard, waaruit het hoogheemraadschap is voortgekomen. Door middel van een groots opgezette tentoonstelling werd een beeld geschetst van het hoogheemraadschap door de eeuwen heen. Ook werd aandacht geschonken aan de taken waarmee de waterschappen zijn belast.

Ter bestrijding van de kosten besloot het bestuur de grote kaart van de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden opnieuw uit te geven (zie achterzijde van dit blad). De koperplaten van de kaart en van de wapenrand waren voorhanden, zodat een originele heruitgave mogelijk was. Zo verscheen in 1977 een herdruk van de kaart. Had het afdrukken van de oorspronkelijke koperplaten veel voeten in de aarde, vooral het met de hand op linnen bevestigen van de kaartdelen en van de wapenrand bleek problematisch.

Het atelier van de zusters Benedictessen in Oosterhout moest uiteindelijk uitkomst bieden. De gebruikte kaart van 1767 was overigens geen oorspronkelijke kaart, zoals nader zal blijken.

Een waterschapsbestuur moet over goed kaartmateriaal kunnen beschikken. Een vrij nauwkeurig overzicht van alle dijken en watergangen in het gebied was immers noodzakelijk om de afwatering goed te kunnen beheersen. Niet iedere bestuurder van het hoogheemraadschap zal de kaart van de Alblasserwaard even goed in zijn hoofd hebben gehad, terwijl toch geregeld belangrijke beslissingen moesten worden genomen.

Het is niet bekend over welke kaarten het hoogheemraadschap van de Alblasserwaard in de 16de en de 17de eeuw beschikte.

In het stadhuis van Gorinchem was wel een grote kaart van de Alblasserwaard aanwezig, maar nadere bijzonderheden ontbreken. Zelfs de naam van de maker is onbekend.

Omdat het hoogheemraadschap van de Alblasserwaard niet in het bezit was van een goede kaart van het gebied, kreeg de landmeter in 1677 opdracht een kaart te tekenen. Met behulp van de drukpers moest de kaart worden verveelvoudigd, zodat de dijkgraaf, hoogheemraden en andere belanghebbende een exemplaar konden krijgen. Die landmeter was Mattheus van Nispen. In 1673 – hij zal toen ongeveer 45 jaar zijn geweest – was hij Peter van Haerlem opgevolgd als landmeter van het hoogheemraadschap.

Mattheus van Nispen was niet de eerste de beste: hij had al een behoorlijke staat van dienst. Als landmeter was hij reeds in 1660 geadmitteerd.

Al verscheidene kaarten stonden op zijn naam, maar geen van die kaarten was in druk verschenen, althans er zijn geen gedrukte exemplaren van bekend.

Bekendheid genoot van Nispen vooral door de samenstelling van het boek *„De beknopte landmeet-konst”*, een leerboek op het gebied van de landmeetkunde. Daarmee had hij bewezen de theorie van het vak goed te beheersen. De eerste druk verscheen in 1662, waarna nog vijf drukken het licht zouden zien.

Hij woonde in Dordrecht, waar hij een boekhandel dreef. Bovendien trad hij ook op als uitgever, onder andere voor het door hem geschreven leerboek. Ook na zijn aanstelling tot landmeter van de Alblasserwaard bleef hij in Dordrecht wonen.

Vijf jaar na zijn aanstelling kreeg van Nispen opdracht tot het in kaart brengen van de Alblasserwaard. Zijn opdrachtgevers waren dijkgraaf en hoogheemraden van de Alblasserwaard. Hij moest zich niet beperken tot uitsluitend de Alblasserwaard, want ook het gebied van de Vijfheerenlanden moest in kaart worden gebracht, evenals het hoogheemraadschap van het land van Arkel beneden de Zouwe. Dit hield vermoedelijk

verband met de grote afhankelijkheid van elkaar. Immers, indien de Diefdijk als oostelijke grens van de Vijfheerenlanden het begaf, dan zou niet alleen het gebied van de Vijfheerenlanden, maar ook de lager gelegen Alblasserwaard worden overstroomd. Tussen het Land van Arkel en de Alblasserwaard ontbrak zelfs een deugdelijke waterkerende dijk.

De drie gebieden waren dan ook in belangrijke mate afhankelijk van elkaar, een lotsverbondenheid die zou leiden tot de vorming van één groot waterschap in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden, inclusief het Land van Arkel. Dat zou uiteindelijk per 1 januari 1984 zijn beslag krijgen.

Van Nispen kreeg de opdracht tijdens de schouw op 5 mei 1677 in Meerkerk. Een en ander staat uitvoerig beschreven in het resolutieboek van de Alblasserwaard:

“Is mede aen den lantmeter Van Nispen aenbesteet de caerte van den Alblasserwaert ende daer pertinent in te stellen de Vijff Heerenlanden boven den Zouwendijk met hare aengrensende nabueren, Louvesteyn, een gedeelte van ’t Lant van Altena, des Graefflijckheys gorssen, Craeyesteyn, Houweningen, Merewede, alle de hoofden ende sluysen op de revieren ende de Merewede leggende, Dordrecht, de landen van de Graefflijckheit ende Swindrecht daerin begrepen, de paeltjens met de generale lantspaelen ende in cas ymant van de heeren van ’t collegie in ’t particulier ietwes opgeeft den Alblasserwaert rakende hetselve alsdan mede in den voornoemden kaerte te settenende op die groote te maken, gelijk als de kaerte van die natuer op het Stadhuis tot Gorinchem; de wapens van de voornoemde heeren van ’t collegie op het cierlijkste gelijk als hem sal aangeweswn werden door den heer dijkgraaf daerin te doen stellen, deselve caerte seer pertinent af te setten voor d’heeren van ’t collegie nevens een lijste daerom, seer net geplackt op lijwaet ende voor yder heer ende ambachtsheer een simpelecaerte geplackt op lijwaet ende dat alles voor de somme van honderdtwintigh Caroliguldens tot laste van ’t gemeenelant ende yder heer van ’t collegie voor sijn particulier een ducaton, blijvende de plaet ende alle andere verdere affdrucksels tot voordeell van de annemers ende sal mede gehouden sijn den bode Van Osch een simpele caerte toe laten komen”

Volgens de opdracht moest de landmeter een kaart van de Alblasserwaard leveren, zoals het exemplaar in het stadhuis in Gorinchem, met inbegrip van de directe omgeving van het gebied. Ook Dordrecht moest worden aangegeven, de stad waar hij woonde.

Dat was geen probleem, omdat hij het Eiland van Dordrecht al verscheidene keren in kaart had gebracht. Ondanks het dienstverband met het hoogheemraadschap voerde van Nispen ook opdrachten voor anderen uit. Zo maakte hij kaarten van de Hoeksewaard, IJsselmonde, Voorne-Putten en het Land van Altena.

Na de opdracht toog van Nispen aan het werk. De landmeters in de 17de eeuw beschikten niet over erg veel hulpmiddelen, maar met wat ze hadden wisten ze goede resultaten te bereiken. Voor het nauwkeurig meten van afstanden werd gebruik gemaakt van een meetketting bestaande uit koperen schakels. Het opmeten van hoeken geschiedde met behulp van het winkelkruis, een hoekmeetinstrument met een draaibaar vizier op een cirkelrand met graadverdeling.

Van Nispen nam als basis van de kaart de afstand tussen de torens van de Dordtse Grote Kerk en die van Gorinchem. Deze afstand was te berekenen door gebruik te maken van een hulpbasislijn, vermoedelijk de lijn tussen de kerktorens van Oud-Alblas en Bleskensgraaf. Het gehele gebied kon vervolgens in kaart worden gebracht met behulp van de driehoeksmeetings van kerktoren naar kerktoren, dus langs de wiskundige weg. Hiervoor waren veel opmetingen nodig, die doorgaans in voor- en najaar werden gedaan als de bomen weinig of geen blad hadden.

Ik ben nu 32 Jaer
Geweest ten Dienste vande Heeren
ensoet en suijr en licht en swaer
Gevoelt, en alles moeten Leeren
k'heb veel veranderingh gesien.
soo van Dijkgraven als Heemraden
en Penningm^t. maer mids dit
Het noijt en heeft gestreect ten guaden
soo ben ick wel te Vren, en Wensch,
van Harten dat des Heeren seggen
van Boven dael op ijder Mensch
in d' Alleblasser Waert gelegen
en dat den Dijk noijt door en Breeck
maer wel besorgt met hooft en dammen
op dat het Water sijne streeck
behoud, en noijt den Landt vermannen
Regenten die met dese sorg.
beladen zijt, k' Wensch lange Jaren
aen U, en Weest gelijk een Borgh
soo sal geen Lamp ons Ledenaren,
dit Boeck waer in u Wapens staen
moet in veel Leuven niet veranderen
maer bij u Nakrooft overgaan
soo blijft t' Collegie bij Malkanden

M: van Nispen

Gedicht van de landmeter Mattheus van Nispen in het drinkboek van de Alblasserwaard, 1704

Wapen van de landmeter Mattheus van Nispen in het drinkboek van de Ablasserwaard, 1704

Het rekenwerk was voor de wintermaanden, als het gebied moeilijk toegankelijk en het doen van meetwerk weinig aantrekkelijk was.

Volgens de opgave op de kaart gebruikte van Nispen een schaal van "een uure gaens", overeenkomend met 1400 Zuid-Hollandse roeden. Berekeningen wijzen echter op toepassing van de Rijnlandse roede, een veel gebruikte maat van 3,7674 meter. Omgerekend is de schaal van de kaart bij benadering 1:34.400.

Nadat van Nispen het gehele gebied in kaart had gebracht op papier, moest het kaartbeeld worden overgebracht op koperplaten. De bekende Amsterdamse graveur Bastiaan Stoopendaal verrichtte dit precisiewerk.

In overeenstemming met zijn opdracht bracht de landmeter ter versiering boven en onder de kaart een wapenrand aan, zoals toentertijd wel meer bij grote waterschapskaarten werd gedaan. Van Nispen tekende de wapens van de Alblasserwaard, van de dijkgraaf, de hoogheemraden en de penningmeestersecretaris van de Alblasserwaard. Stoopendaal graveerde deze wapens keurig boven en onder het kaartbeeld in de koperplaten. De heraldische kleuren zijn door middel van de gebruikelijke arcering aangegeven.

Nadat de graveur met zijn werkzaamheden klaar was, gingen de vier koperplaten naar een drukker. In 1681 rolden de kaartbladen van de pers. Vervolgens moesten de kaartdelen aan elkaar worden gepast en op fijn linnen bevestigd. Mattheus van Nispen kon met recht trots zijn op zijn kaart, zijn product, maar waarderende woorden ontbreken in de resolutiën van het bestuurscollege. Toch zal hij ongetwijfeld een complimentje hebben gekregen.

Wapen van de Alblasserwaard op de kaart van 1681.

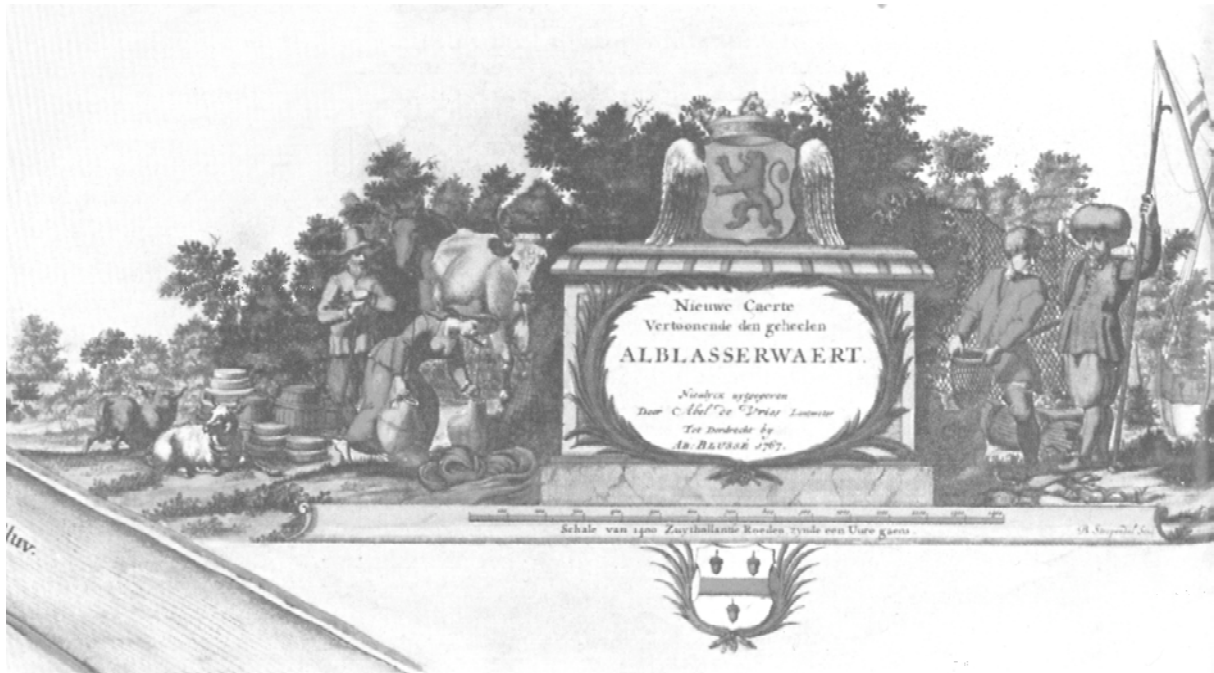
Het was een duidelijke en fraaie kaart geworden. Bovenaan stond in kapitale letters op een banderol: "DEN ALBLASSERWAERT EN DE VYF HEEREN LANDEN".

Een andere titel is rechtsonder te vinden op een piëdestal en omgeven door twee hennepstengels. De titel luidt: "Nieuwe Caerte Vertoonende den geheelen Alblasserwaert. Nieuwlycx uytgegeven Door Mattheus van Nispen Lantmeter Tot Dordrecht 1681".

Het gekroonde wapen van de Alblasserwaard, aan weerszijden voorzien van vleugels, staat op het voetstuk, dat in zijn geheel is geplaatst op een cartouche met de schaal en de naam van de graveur. Daaronder is het wapen van de landmeter zelf afgebeeld: boven een dwarsbalk een gaande leeuw en eronder een vlieg. Evenals de titel wordt het wapen van Mattheus van Nispen geflankeerd door een paar gestileerde hennepstengels.

Het voetstuk staat in een landschap, waarin de vele facetten van het leven in de Alblasserwaard zijn uitgebeeld: links het boerenleven met koeien, kazen en botertonnen, een landman en een boerin met juk waaraan een paar melkkannen, strengen hennep en een bijenkorf; aan de rechterzijde aspecten met betrekking tot het water, zoals een visser met een net, vissen, een bundel rijshout, een schipper met een pikhaak en een beurtschip.

Voor dit tafereel is een andere techniek toegepast. Zijn de kaart en de wapens gegraveerd met behulp van de burijn, voor het tafereel in de rechter benedenhoek is de etsnaald gebruikt.

Vignet van de kaart van de Alblasserwaard van 1767.

Het gehele gebied van de Alblasserwaard, de Vijfheerenlanden en het Land van Arkel was weergegeven, compleet met de polderindeling, watergangen, steden en dorpen, opvallende obstakels en ruim 90 molens.

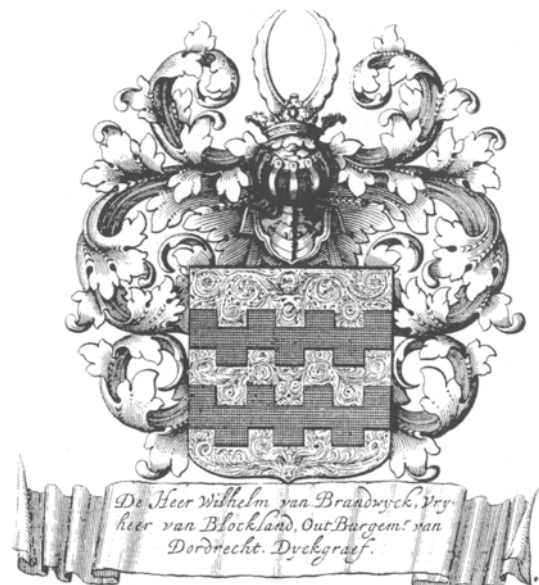
De dorpen zijn doorgaans met een kerkje aangegeven, maar de steden met een vrij nauwkeurige plattegrond in miniatuur: Dordrecht, Schoonhoven, Nieuwpoort, Ameide, Gorinchem, Leerdam, Vianen en Asperen.

Deze kaart bevat enorm veel informatie. Talloze namen zijn vermeld bij de plaatsen, polders, watergangen, molens, enz.

Aan de bovenzijde van de kaart staan de volgende wapens afgebeeld: de Alblasserwaard, dijkgraaf Wilhelm van Brandwyck en de hoogheemraden Johan Halling, Pompejus Berck, Willem Stoop, Johan Speyert, Frederick Lodewyck van Brederode van Bolsweert en Johannes Schilthouwer.

De wapens van de andere hoogheemraden vormen de onderrand: Isaack Deniese, Rutger van Abeel, Otto Hoyinck van Papendrecht, Johan van Asperen, Evert van Asperen, Adriaen van Asperen en Joost Boon, alsmede de penningmeestersecretaris Adriaen van Blyenborgh.

De namen, functies en verdere kwaliteiten van de genoemde heren staan vermeld op een banderol onder de wapens.

Wapen van de dijkgraaf van de Alblasserwaard W. van Brandwyck uit de wapenrand van de kaart van 1681

In de volgorde der wapens is een systeem te herkennen. Aan de bovenzijde volgen na het wapen van de Alblasserwaard en dat van de dijkgraaf, de wapens van de drie door het stadsbestuur van Dordrecht benoemde hoogheemraden en vervolgens drie wapens van afgevaardigden uit de Overwaard: Land van Arkel, Ameide en Noordeloos.

De onderrand bestaat uit wapens van de hoogheemraden die zitting hadden namens de overige twee heerlijkheden van de Overwaard- Meerkerk en Langerak- gevolgd door de wapens van de hoogheemraden uit de Nederwaard en tot slot het wapen van de penningmeester-secretaris, de ambtenaar in dienst van het waterschap, die naar alle waarschijnlijkheid de werkzaamheden liet verrichten door een klerk. Is de kaart duidelijk gedateerd 1681, van Nispen kreeg het hem toekomende bedrag van f. 220,00 voor het maken, graveren en drukken van de waterschapskaart al een jaar eerder uitbetaald, zoals en post in de rekening van 1680 aantoon:

“Nogh komt de voorseyde lantmeter van Nispen over het maecken, snijden en drucken van de generale caarte van den Alblasserwaard met de aangrensende landen volgens resolutie van den 5^e mey 1677 ende accoorden dienaangaande bij de heren van ‘t collegie met hem gemaect de somme van 220 gulden”.

Mattheus van Nispen bleef tot zijn dood in 1717 in dienst van het hoogheemraadschap. Hij was toen al stokoud, bijna 90 jaar. Veel zal hij niet meer hebben gedaan. Het feitelijke werk deed zijn schoonzoon Abel de Vries, die hem als landmeter van het hoogheemraadschap opvolgde. Het was een sterk geslacht waartoe hij behoorde, want ten tijde van zijn aanstelling was Abel de Vries 65 jaar.

Het was deze Abel de Vries die een jaar eerder een aangepaste versie van de door zijn schoonvader gemaakte kaart het licht deed zien. Op de banderol stond een uitvoerig opschrift: “DEN ALBLASSERWAARD en Vyf Heeren Landen, te samen 33110 Mergen.”, zijnde de totale grootte van het gebied. De gebruikte Rijnlandse morgen was een oude landmaat, overeenkomend met 8516 vierkante meter, ruim 4/5 ha.

Deze vlaktemaat was ontleend aan de hoeveelheid land die iemand op een morgen kon ploegen. De naam van de bejaarde Mattheus van Nispen was van de kaart verwijderd en vervangen door die van Abel de Vries en het jaar van uitgave was veranderd in 1716.

Het wapentje van landmeter van Nispen had plaats gemaakt voor dat van de Vries: een dwarsbalk met drie eikels.

De aangebrachte wijzigingen moeten door een andere graveur zijn aangebracht, wiens naam niet bekend is. Wel prijkte nog altijd de naam van Bastiaan Stoopendaal op de kaart, maar hij had in 1693 het tijdelijke met het eeuwige verwisseld. In de 35 jaar tussen het verschijnen van de beide uitgaven van de kaart was het college van dijkgraaf en hoogheemraden ingrijpend gewijzigd. Slechts één persoon zat nog altijd als hoogheemraad op het kussen. De gravures van de wapens werden daarom van de kaartkwadranten afgezaagd en vermoedelijk vernietigd. De glazenmaker Arnoldus van Wel kreeg opdracht 16 wapens te tekenen, waarvoor hij f. 24,00 ontving.

Wie de wapenvoorstellingen in losse koperplaten graveerde is onbekend. Abel de Vries bemiddelde hierin en hij ontving de daarvoor betaalbaar gestelde som van f.500,00. In dit bedrag was ook het drukken begrepen. Het drukken zal de Vries in eigen beheer hebben gedaan. Voor de levering van de kaarten voor de bestuurders van het hoogheemraadschap ontving de landmeter een bedrag van f. 380,00.

Het hoogheemraadschap bezit een ingekleurd exemplaar van de uitgave van 1716, compleet met wapenrand. De wapens zijn die van de leden van het bestuurscollege zoals dat een jaar eerder was samengesteld. Voor elk wapen was een afzonderlijke koperplaat gebruikt, waardoor de volgorde van de wapens kan afwijken van de rangorde.

Stonden bij de eerdere druk de namen en functies van de hoogheemraden vermeld op een banderol onder het wapen, nu staan ze op een dwaal, hangend bevestigd aan de dekkleden bij

de wapens. De ontwerper had de wapens verbonden door een lint met in de linker en rechterbovenhoek een engeltje dat drie hangende wapens vasthoudt aan dubbele linten met lussen, terwijl ook de vijf wapens aan de onderrand door het lint zijn verbonden. Op een sokkel bovenaan in het midden troont het wapen van de Alblasserwaard in een ovaalvormig schild met kroon.

In 1741 of kort daarna verscheen een derde druk, maar wel met het jaartal 1716 op de kaart gedrukt. Ook de naam van Abel de Vries is gehandhaafd, hoewel deze landmeter reeds in 1732 was overleden. De ware landmeter was zijn zoon Mattheus, die ook al op leeftijd was. Bij zijn werkzaamheden kreeg hij hulp van zijn zoon Jan de Vries, die hem in 1737 opvolgde als landmeter van het hoogheemraadschap. Diens naam komt op de kaart van 1741 in het geheel niet voor, maar wel die van zijn oude vader Mattheus de Vries als uitgever. Deze derde druk van de kaart is te dateren aan de tekst onder het wapen van de landmeter: *”Met een nette aanwijzing der Dijkbreuken en Hulpgaten van ’t jaar 1740 en 1741. Uijtgegeeven door Matth. De Vries Landmeter van de Graaffelijkheid in Zuïjd holland en van de Alblasserwaard.”*

De leeftijd van Mattheus van Nispen in aanmerking nemende valt te betwijfelen of hij daadwerkelijk veel aan de totstandkoming van de kaart heeft bijgedragen. Inderdaad zijn op de kaart de dijkdoorbraken en hulpgaten van 1740 en 1741 in Papendrecht, Alblasserdam, Lexmond, Leerdam en Kedichem aangegeven, evenals de dijkdoorbraken in Alblasserdam en Kedichem die al in 1726 hadden plaatsgevonden. Daarentegen ontbreken de voor – of boezemmolens van de Over – en de Nederwaard en die stonden toch al enige jaren aan de Elshout.

Wel was Mattheus de Vries de verantwoordelijke man voor de kaart. Ook hij woonde in Dordrecht, waar hij tevens als drukker en boekverkoper werkzaam was. Misschien verzorgde hij het afdrukken van de kaart en de wapenrand, want hij trad ook op als huisdrukker van het waterschap. Hij stond in aanzien van het bestuur, net als zijn grootvader Mattheus van Nispen mocht Mattheus de Vries zijn wapen tekenen in het wapen – en drinkboek van het hoogheemraadschap. Met eigen hand schreef hij het volgende rijm in het boek:

*“De Alblasserwaard wens
ik des Heeren Zeegen
Dat het den rand van’t land
lang wel gâ, nimmer tegen.
Dordrecht, 1 october 1736”*

Ook zoon Jan viel de eer te beurt in het wapen – en drinkboek te mogen schrijven. Het gedicht van de landmeter van de vierde generatie is wat langer bemeten:

*“Ik wens dat den Alblasserwaard,
Lange jaaren mag werden gespaart
Van watersnood en sterft van ’t vee
Daar alle man nadeel bij lee.
Onder het opsigt van de heeren
dewelken hem nu nog regeeren
Dat hij noyt dijk off dam verlies
Wenst den landmeter Jan de Vries

Dordrecht den 30 april 1737”*

Wapen van de Alblasserwaard op de kaart van 1767

Aan het vers gaat zijn wapen vooraf.

Deze landmeter bleef tot zijn overlijden in functie. Als zijn opvolger trad in 1753 Jan van der Linden aan, na een periode van 80 jaar iemand buiten de families van Nispen en de Vries. Landmeters waren niet in vaste dienst. Ze werden betaald naar de verrichte werkzaamheden. Bij de kaart horen 16 losse bladen met de wapens van de functionarissen van het waterschap en van het hoogheemraadschap zelf.

Op Martinus van Barnevelt en Balthasar Repelaer na, waren het andere heren . Er is geen kaart bekend van de derde druk met een complete serie wapens van de leden van het college van dijkgraaf en hoogheemraden, zoals dat in 1741 functioneerde.

Voor de kaart van de Alblasserwaard en de aangrenzende Vijfheerenlanden en het Land van Arkel bleek redelijk veel belangstelling te bestaan, zo zelfs dat in 1767 een vierde druk het licht zag.

Dijkgraaf en hoogheemraden verleenden de opdracht voor de heruitgave op 1 juli 1767. Het graveren van nieuwe wapens kwam voor rekening van het hoogheemraadschap. Elke kaart mocht niet meer dan f. 14,00 kosten, voor welke prijs Mattheus de Vries zijn kaart 26 jaar eerder ook had geleverd.

De kaart van 1767 is identiek aan die van 1741, maar voor het eerst verschijnt nu de naam van de drukker onder de naam van Abel de Vries: "Tot Dordrecht bij Ab. Blussé 1767."

De Dordtse drukker en boekhandelaar Abraham Blussé was niet de eerste de beste; zijn bedrijf leverde uitstekend werk.

Voor de kaart werd gebruik gemaakt van de vier koperplaten van Bastiaan Stoopendaal. De uitgave staat op naam van Abel de Vries. Was dit een eerbetoon aan de oude Abel, of was het een jongere telg uit het landmetersgeslacht? In die tijd maakte het hoogheemraadschap overigens geen gebruik van de diensten van een landmeter.

De Rotterdamse plaatsnijder en etser Robbert Muys graveerde de nieuwe wapens bij de kaart en enkele oude paste hij aan. Vermoedelijk had dat betrekking op het wijzigen van een naam als een zoon of ander familielid inmiddels deel uitmaakte van het college van dijkgraaf en hoogheemraden.

De graveur verdiende er f. 243,70 mee.

De drukker kreeg zijn geld later: f. 1.099,00. De oplage bedroeg 77 exemplaren. De kaarten waren bestemd voor de heren van het bestuur en voor de ambachtsheren en schouten van de heerlijkheden in de Alblasserwaard. Het aantal was blijkbaar niet voldoende, want er volgde een nabestelling van enkele kaarten.

Omdat drukker Blussé hiervoor f. 43,50 berekende, zullen het niet meer dan drie exemplaren zijn geweest.

Het Geografisch Instituut in Utrecht bezit een exemplaar van de kaart compleet met een handleiding voor het rangschikken van de wapens rond de kaart. Beginnende bij het wapen van de Alblasserwaard bovenaan in het midden en rechts rondgaande luidt de volgorde: Jonas Andries Repelaer (2), Roeland Isaaq Faasen Nolthenius (4), Martinus van Barnevelt (6), Dirk Boelaard (8), Pieter Besemer (10), Hendrik Onderwater (penningmeester-secretaris) (15), Leonard Pijl (14), Cs. Brooshoofd (13), Samuel Guldemont (12), Cornelis Pijl (11), Anthony Boon (9), Hendrick van Barnevelt (7), Adriaen Hagoort (5), Abraham Hendrik Onderwater (3), en Damas van Slingelandt (dijkgraaf) (1).

Op het overzicht voor degene die de wapens moest monteren zijn de namen van de hoogheemraden genummerd; deze nummering is tussen haakjes vermeld. Die volgorde werd steeds gebruikt en is ook terug te vinden in de jaarrekeningen bij de verantwoording van het traktement . Na de dijkgraaf (1) volgden de dertien hoogheemraden: drie benoemd door het stadsbestuur van Dordrecht (2-4), vijf uit de Overwaard (5-9), en vijf uit de Nederwaard (10-14), en tot slot de penningmeester-secretaris (15).

De aanstelling van de vijf hoogheemraden uit de Overwaard leverde geen moeilijkheden op, aangezien de vijf heren uit dat gebied er elk een benoemde; de heer van Herlaer (Ameide en

Tienhoven), de heer van Meerkerk, de heer van Noordeloos en de heer van Langerak, terwijl de drossaard van Gorinchem een hoogheemraad namens het Land van Arkel benoemde. De Nederwaard telde dertien ambachten: Hofwegen, Alblas, Streefkerk, Bleskensgraaf, Molenaarsgraaf, Giessenoudekerk en Giessendam, Brandwijk en Gijbeland, Alblasserdam, Blokland, Lekkerland, Wijngaarden en Ruybroek en tot slot Sliedrecht, dat weer bestond uit Naaldwijk, Over-Sliedrecht en Niemandsvriend. Net als voor de Overwaard waren voor de Nederwaard vijf bestuurszetels beschikbaar. Er was in 1694 bij loting een rooster opgesteld, opdat elke ambachtsheer geregeld aan bod zou komen voor de aanwijzing van een hoogheemraad.

De hoogheemraden uit de Nederwaard hadden twee jaar achtereenvolgende zitting, jaarlijks maakten twee of drie hoogheemraden plaats voor anderen, zodat de samenstelling van het college elk jaar anders was.

Volgens het rooster waren in 1767 voor de Nederwaard aan de beurt: Hofwegen, Alblas, Streefkerk, Bleskensgraaf en Papendrecht, respectievelijk vertegenwoordigd door Leonard Pijl, Cornelis Pijl, Samuel Guldemont, Cs. Brooshooft en Pieter Besemer. De stad Dordrecht was vertegenwoordigd met Jonas Andries Repelaer, Abraham Hendrik Onderwater en Roeland Isaaq Faassen Nolthenius. De heren uit de Overwaard waren Adriaen Hagoort, Martinus van Barnevelt, Hendrick van Barnevelt, Dirk Boellaard en Anthony Boon.

Van al deze heren is de gegraveerde koperplaat van het wapen behouden. Gezien de spelling van de voornaam van Hendrick van Barnevelt zou voor hem wel eens een oudere wapenplaat kunnen zijn gebruikt. Als enige heeft zijn wapen twee extra lussen boven het wapen.

De koperplaten waren steeds in bezit geweest van de drukkers- en landmeterfamilies van Nispen en de Vries. Door aankoop kreeg Abraham Blussé ze in eigendom. Deze drukker stond ze voor dezelfde prijs aan het hoogheemraadschap af als hij de leverantie voor het drukken van de kaarten kreeg. Door aan Blussé opdracht tot het drukken van de kaarten te geven verwierf het hoogheemraadschap de koperplaten. Ze werden opgeborgen in een kast in het gebouw van de St.-Jorisdoelen in Dordrecht, waar het bestuur doorgaans vergaderde. Na de zetelverplaatsing van het hoogheemraadschap naar Gorinchem verhuisden ze na 1856 met de archieven naar Gorinchem. Nog altijd worden de koperplaten bewaard in de archiefbewaarplaats van het hoogheemraadschap.

Hoewel in de 19de eeuw en later uitstekende kaarten van het gebied tussen Lek en Merewede beschikbaar kwamen, bleek er toch een markt te zijn voor de grote en bijzonder decoratieve kaart van de Alblasserwaard. De koperplaten waren beschikbaar, zodat het leveren van nieuwe exemplaren niet zo moeilijk was. In 1954 werden 25 kaarten gedrukt, compleet met de wapens uit 1767. Op de kaart is niet te zien dat het een veel latere uitgave betreft. Dat is ook het geval met de uitgave van 1977, waarvan in het begin van dit artikel gewag is gemaakt. Voor zover bekend was dat de zesde druk: 84 kaarten met wapens en 55 exemplaren zonder de wapenrand. Om na te gaan met welke druk men te doen heeft kan onderzoek van het gebruikte papier wellicht uitkomst bieden. Bij de vijfde en zesde druk zijn de wapens niet in de correcte volgorde bevestigd, zoals de *”ordre waar na de Wapens om de Kaart van den Alblasserwaard moeten geplakt of geplaatst worden”* uitwijst.

Bij gelegenheid van het 700-jarig bestaan van het hoogheemraadschap zag ook een verkleinde reproductie van de kaart van 1767 het licht. Deze met moderne druktechnieken tot stand gekomen facsimile-uitgave is in kleuren uitgevoerd, compleet met de wapenrand. Ook hier hebben de wapens niet de oorspronkelijk voorgeschreven volgorde.

Vermeldenswaard is het bestaan van een verkleinde weergave van de grote kaart van 1716, waaraan verscheidene wijzigingen zijn aangebracht. De kaart staat op naam van Abel de

De Generale Caerte van den Ablasserwaert

Afbeelding 1. Fragment van de kaart van 1716; verzorgd door de schoonzoon van Mattheus van Nispen, Abel de Vries.

Inleiding

Het Hoogheemraadschap van de Ablasserwaard geeft bij resolutie opdracht aan landmeter Mattheus van Nispen om een kaart van het gehele grondgebied van het Land van Arkel beneden de Zouwe en de Vijfheerenlanden te maken op 5 mei 1677.

In 1681 verschijnt de eerste editie van deze 'Generale Caerte van den Ablasserwaert'. In de jaren 1716, 1741, en 1767 volgen nieuwe uitgaven, onder andere verzorgd door van Nispen's schoonzoon Abel de Vries, zijn kleinzoon Mattheus de Vries en zijn achterkleinzoon Mattheus de Vries Jr.

Over (onder andere) deze kaarten schreef Ir. Th. W. Harmsen het boek '*De beknopte Lant-Meet-Konst*', Delftse Universitaire Pers, 1978.

De titel is ontleed aan het gelijknamige leerboek voor landmeters, geschreven door bovengenoemde Mattheus van Nispen, wiskunstenaar en gezworen en geadmitteerd landmeter te Dordrecht. Een succesvol leerboek, waarvan meerdere drukken werden uitgegeven, de eerste in 1662.

Het boek van Harmsen geeft vooral een uitvoerig antwoord op twee intrigerende vragen, namelijk: 'Hoe werd een dergelijke kaart gemaakt en hoe nauwkeurig is het resultaat?'

In dit artikel worden de antwoorden van Harmsen op deze vragen besproken en samengevat.

Mattheus van Nispen

Mattheus van Nispen wordt vermoedelijk in 1628 geboren als telg van een aanzienlijke familie. Op 4 november 1660 ontvangt hij van het Hof van Holland de admissie (toestemming) om het beroep van landmeter uit te oefenen. Hij zal opklimmen tot 'Lantmeter van de Graeflijckheyts Domeynen in Z-Hollandt' en landmeter 'van den Alblasserwaert' en 'van de Swindrechtsen Waert'.

Zijn aanstelling door het Hoogheemraadschap van de Alblasserwaard vindt plaats in 1672; hij zal daar de opvolger worden van Pieter van Haerlem.

In een advertentie in de Oprechte Haerlemse Courant¹ van 4 maart 1662 prijst hij de eerste druk van zijn boek als volgt aan: "Tot Dordrecht, by Mattheus van Nispen, Boeck-verkooper, by de Nieubrugh, is ghedruckt en wort uytgegeven, de Beknopte Lant- meet-konst, leerende alles dat noodigh is, om met verstand uyt te voeren, wat oyt in deselve konste, de Practijck aangaende, te vooren komen kan: seer dienstigh voor jonge Practesijns, en vorder voor alle die met Koopmanschappen van Landen omgaen."

Naast theoretische verhandelingen bevat het boek ook praktische tips; zo waarschuwt hij nadrukkelijk voor het gebruik van verkeerde maten. Niet zo verwonderlijk, als men bedenkt dat de gebruikte Voeten en Roeden soms van plaats tot plaats verschillen! Van Nispen noemt de Zuyt-Hollandtse, Putse, Rijnlandtse en Emmick-Hovense maten.

De 'Voor-reden' van de derde druk (1689) toont dat hij ook onderwijs geeft in het maken en herstellen van dijken. Dan blijkt zijn betrokkenheid bij het lot van de waardbewoners: "...en Voornamelijck een onderwijs gegeven, van 't maecken van Nieuwe Dijckagien, Dijcken aen te leggen, op te maecken, te hermaecken als die door Zee-braecken, Door-braecken of Grontgaten beschadicht zijn: 't Welck (Godt betert) ons Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt, soo veel onderworpen is, dat ick vreesse het de Ingesetene noch bederven sal. Voornamelijck als 'er soo slechte geldinge in de Granen zijn; en het Landt daer benevens, door de sware heele en halve Verpondinge², en andere extraordinaire lasten, tot op het gebeente uyt gemergelt wort. Doch dit leste is buyten ons bereyck; En daerom valt bij ons daer van niet te spreken...."

De armoedige toestand in de Alblasserwaard is mede de reden dat het hoogheemraadschap, vergeleken met bijvoorbeeld Rijnland, Delfland en Schieland, slechts weinig kaarten laat maken en bovendien veel later. Als van Nispen in 1681 de waterschapskaart van de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden gereed heeft, beschikken de drie genoemde hoogheemraadschappen al bijna zeventig jaar over soortgelijke kaarten. Het dijkscollege van de Alblasserwaard heeft het tot dat moment moeten stellen met een oude kaart van de Alblasserwaard en de Landen van Arkel, die zich bevindt in het stadhuis van Gorinchem. Een half jaar nadat van Nispen die kaart voor het hoogheemraadschap gekopieerd heeft, ontvangt hij de opdracht voor het maken van de nieuwe 'Generale Caerte van den Alblasserwaard'. In verband met de nauwe samenwerking die bestaat met de hoogheemraadschappen van de Vijfheerenlanden en Arkel beneden de Zouwe, worden ook deze gebieden in de kaart opgenomen.

Behalve een uitstekend landmeter, is van Nispen ook boekverkoper, zoals blijkt uit de hierboven geciteerde advertentie. Op 23 september 1717 overlijdt Mattheus van Nispen; hij wordt begraven in de Grote Kerk te Dordrecht.

Instrumenten

Van Nispen somt op ‘Van ’t gereetschap daer mede een Landt-meter op ’t Velt behoort versien te wesen’: een ‘Winckel-kruys’, een meetketting, een meetlat, een aantal meetpennen, een aantal jalons³ en een ‘Memory-boeck’.

Voor de directe afstandsmeting wordt hoofdzakelijk de *meetketting* gebruikt; deze is 5 Roeden lang; schakels met tussenschot geven de hele Roeden aan en ringen zorgen voor een verdere onderverdeling, zodat ook niet-gehele delen van een Roede afgelezen kunnen worden. De Roeden zijn onderverdeeld in twintig halve Voeten “...omreden dat alles op ’t velt door de tiende deeling uyt geweekt werdt.”

Merk op dat de meetketting dus in honderd delen is verdeeld. Slijtage van een ketting zou deze langer en dus onnauwkeurig maken; op den duur zou hij bij het strak trekken kunnen breken.

Om de slijtage door roestvorming te beperken, worden de schakels en ringen van koper gemaakt of men combineert ijzeren schakels met koperen ringen.

Het spreekt vanzelf dat de landmeter over meerdere meetkettingen moet beschikken, één voor elke Roedemaat.

Van Nispen heeft (noodgedwongen, want afhankelijk van plaats en opdrachtgever) gebruik gemaakt van diverse lengtematen, zoals de Rijnlandtse Roede (ongeveer 3,75 à 3,76 meter), de Zuyt-Hollandtse Roede (ongeveer 3,92 meter) of de Putse Roede (ongeveer 4,06 meter). De meetkettingen zijn derhalve, afhankelijk van de gebruikte roedemaat, ongeveer 18,75 tot 20,30 meter lang.

De roede is normaliter onderverdeeld in 12 voeten, maar ter vereenvoudiging van het rekenwerk maken landmeters gebruik van een verdeling in 10 voeten; deze worden *geometrische voeten* of *decimale voeten* genoemd.

(Opmerkelijk is in dit verband de Engelse *chain*: deze landmetermaat is 22 yards lang, ofwel een tachtigste deel van een *mile*.)

De *chain* is daarmee vrijwel gelijk aan de lengte van de Hollandse meetkettingen, namelijk 20,1125 meter. Bovendien is de *chain* eveneens in honderd delen verdeeld.

De *meetpennen* worden in de grond gestoken om begin en eind van de meetketting aan te geven. De *jalons* (‘Baken Stocken’) worden gebruikt om terreinpunten aan te geven, rechte lijnen uit te zetten, enzovoorts.

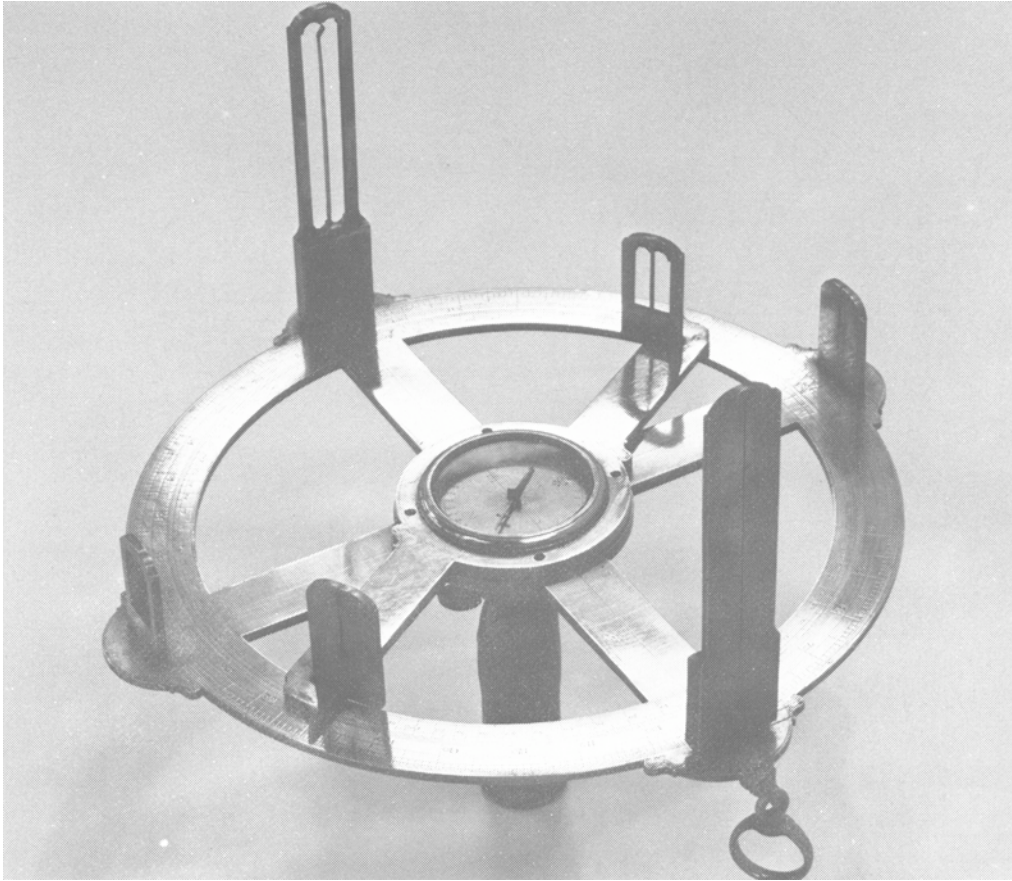
Het ‘Memory-boek’ dient om aantekeningen te maken en de meetresultaten vast te leggen.

Later zullen de gegevens verwerkt worden, bijvoorbeeld om een kaart te maken.

Tijdens het veldwerk is het meten van hoeken de belangrijkste activiteit.

Daarvoor beschikt van Nispen over een instrument dat ‘Winckel-kruys’ heet.

Het wordt ook ‘Hollandse cirkel’, ‘Cirkel van Dou’, ‘Landmeterskruis’ of ‘Landmeters-astrolabium’ genoemd. Twee loodrecht op elkaar staande *vizierlinalen* zijn vast gemonteerd op een cirkelvormige plaat. Een derde vizierlinaal is draaibaar om het middelpunt van de cirkel. Op de rand van de plaat is een verdeling in kwarten van graden aangebracht. Door ‘transversale aflezing’, is aflezing mogelijk op een verdeling met stapjes van 5 graadminuten. Van Nispen gebruikt de ‘klassieke’ verdeling van een graad in 60 minuten; dus 5 minuten is een twaalfde deel van een graad. Op het instrument bevindt zich ook een kompas, zodat hoeken gemeten kunnen worden ten opzichte van het magnetische noorden. De bij het kaarteringswerk gebruikte tekenmiddelen zijn: ‘een Liniael, een Transporteur, een Passer, pot-loot en inckt’. (Een Transporteur is een gradenboog)

Afbeelding 2. Het 'Winckel-kruys' uit 2^e helft 17de eeuw, 1^e helft 18de eeuw. (Winckel = hoek) Het instrument heeft geen waterpas om het cirkelvlak horizontaal te stellen. De verlengde vizieren maken het mogelijk om te richten op punten die zich lager of hoger bevinden dan het Winckel-kruys.

Het veldwerk

Afstandsbepaling, basis en hulpbasis

Harmsen heeft van Nispen's werkwijze gereconstrueerd.

Op grond van landmeetkundig onderzoek, waarnemingen ter plaatse, de methoden die van Nispen in zijn boekje beschrijft en historische gegevens komt hij tot de volgende theorie.

Als *basis* voor zijn kaart neemt van Nispen de lijn die loopt van de kerktorens van de 'Grote Kerk of Onze-Lieve-Vrouwekerk' in Dordrecht (D) naar de 'Sint Janstoren' in Gorinchem (G). Hij heeft derhalve de afstand tussen deze twee punten nodig; niet zo eenvoudig, want de Merwede ligt er tussen.

Een directe meting met de meetketting is daarom niet mogelijk; zelfs al zou de Merwede dichtgevroren zijn, dan is de afstand toch te groot voor een nauwkeurig resultaat.

Dat probleem kan echter op elementaire wijze opgelost worden door gebruik te maken van een *hulpbasis*; van Nispen gebruikt daarvoor vermoedelijk de afstand tussen de kerktorens van (Oud) Alblas (A) en Blesgraeff (B).

Schematische weergave van de werkwijze om de afstand DG te berekenen.

In A (de toren van Alblas) worden de hoeken A1 en A2 gemeten.

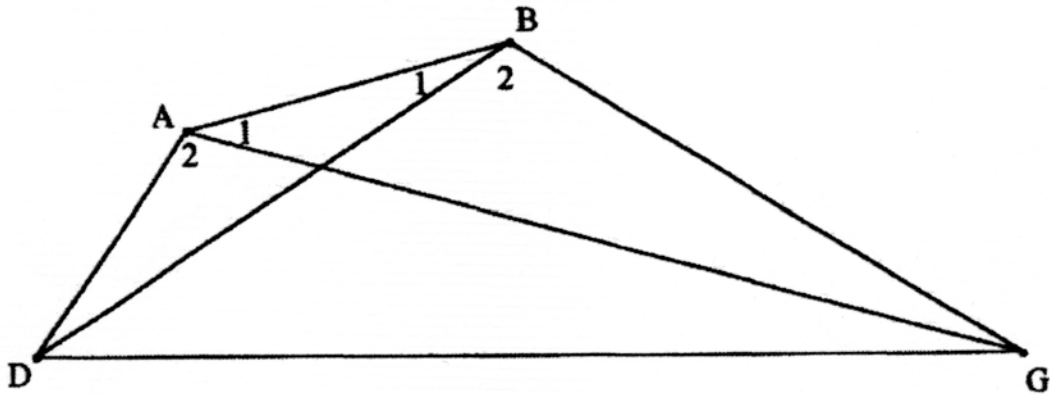
In B (de toren van Blesgraeff) worden de hoeken B1 en B2 gemeten.

Met deze hoeken en de afstand AB kan nu de afstand DG berekend worden.

De afstand AB is eventueel met de meetketting te bepalen, zonodig gebruik makend van

bevroren sloten.

Een andere mogelijkheid is een indirecte meting, gevolgd door (goniometrische) berekeningen.

Afbeelding 3. Berekening van de afstand tussen de kerktorens van de 'Grote Kerk of Onze-Lieve-Vrouwekerk' in Dordrecht en de Sint Janstoren in Gorinchem.

Nu de afstand AB bekend is, worden vanaf de torens in Alblas en Blesgraeff de hoeken gemeten waaronder de torens van Dordrecht en Gorinchem ten opzichte van elkaar en ten opzichte van de lijn AB gezien worden (zie Afbeelding 3).

Met behulp van wiskundige (goniometrische) berekeningen is hiermee de afstand DG te bepalen.

Harmsen heeft nagegaan op welke afstanden van Nispen is uitgekomen.

Omgerekend naar meters blijkt dat te zijn: 5462,91 meter voor de afstand AB en 21778,32 meter voor de afstand DG.

Volgens de in 1978 meest betrouwbare gegevens, zijn deze afstanden respectievelijk 5441,04 meter en 21627,98 meter.

Van Nispen heeft voor de lengte van de basis voor zijn kaart dus ongeveer 150 meter te veel gevonden; een fout van slechts 0,7%. De fout in de afstand AB is nog kleiner: ongeveer 0,4%.

De meetkundige grondslag

Nu de basis vastgelegd is, kan van Nispen zijn 'Winckel-kruys' opstellen op de torenomgang in Dordrecht. Omdat hij niet over een waterpas beschikt, stelt hij het instrument op het oog horizontaal.

Één van de vaste vizierlinialen wordt gericht op de toren in Gorinchem.

En de draaibare vizierliniaal wordt nu achtereenvolgens gericht op de torens van alle plaatsen die op de kaart moeten komen.

Op de toren in Gorinchem vinden dezelfde handelingen plaats, nu met de vaste vizierliniaal op Dordrecht gericht.

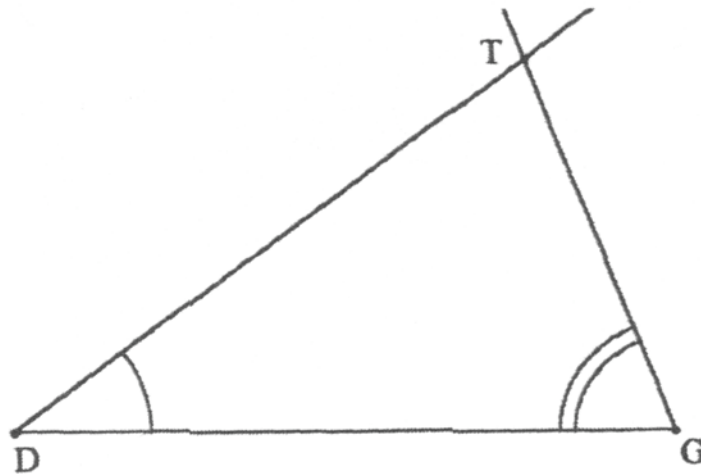
Deze werkzaamheden vinden vooral in de herfst en in het voorjaar plaats, wanneer de bomen kaal zijn en het uitzicht niet belemmeren.

Het weer moet ook nog meewerken: uiteraard moet het helder zijn en bovendien mag het niet te hard waaien omdat dan de bewegingen van de instrumenten nauwkeurige waarnemingen onmogelijk maken. De winter wordt bij voorkeur in de werkplaats met kaarteringswerkzaamheden doorgebracht; alleen als ijs op de sloten het werken met de meetketting vergemakkelijkt, trekt van Nispen de kou in met zijn 'dienaer die de keten trecken sal'.

De 's winters vrijwel onbegaanbare wegen vormen nu geen belemmering: een arrenslee zorgt voor het vervoer.

In principe ligt nu van elke toren de positie op de kaart vast: de top T van een driehoek met basis DG en bekende basishoeken. De gebruikte methode wordt tegenwoordig 'voorwaartse

snijding' of 'voorwaartse insnijding' genoemd(zie afbeelding 4). Het zo gevormde netwerk, bestaande uit driehoeken met basis DG en de toren als toppen, vormt de meetkundige grondslag van de kaart.

Afbeelding 4. Voorwaartse (in)snijding. Op de kaart is de lijn DG op schaal getekend. De plaats van de toren T kan nu gevonden worden door de opgemeten hoeken bij D en G uit te zetten.

Detailmetingen

Het netwerk, de meetkundige grondslag van de kaart, is nu klaar, maar er moeten nog onvoorstelbaar veel details ingevuld worden:

Plattegronden van dorpen en steden, rivieren, dijken, kaden, wegen, bruggen, sloten, weteringen, boezemwateren, molens, sluizen, molens, opvallende gebouwen, enz. enz. Bij dit werk gebruikt van Nispen dezelfde hulpmiddelen: meetketting, meetpennen en jalons, 'Winckel-kruys'.

De voor het hoogheemraadschap belangrijke zaken als watermolens en {boezem}wateren, krijgen de meeste aandacht. Waar het minder krap komt, worden afstanden met afpassen 'gemeten, en wordt het verloop van dijken en wegen 'op het oog' vastgelegd. De resultaten van de detailmetingen worden aangetekend in schetsen { 'veldwerken' } in het 'Memory-boeck' of 'Veltboek'.

En zo ziet menig waardbewoner in de jaren tussen 1677 en 1681 van Nispen door de polders stappen. Uit de plaatselijke bevolking rekruteert hij een 'meearbeider', een baantje waar liefhebbers genoeg voor te vinden zijn: elke bijverdienste is in deze tijd meegenomen.

Kaartering

In het atelier van de landmeter verschijnt langzaam maar zeker de kaart op papier. Als eerste is de basis, in dit geval de lijn Dordrecht-Gorinchem op schaal getekend. Met behulp van voorwaartse snijding worden de plaatsen van de 28 overige torens vastgelegd. De aantekeningen in het 'Memory-boeck' worden verwerkt, waarbij kerken, molens en andere opmerkelijke gebouwen 'in opstand' getekend worden. Dat wil zeggen: op de kaart, die in feite een bovenaanzicht is, verschijnen deze gebouwen in vooraanzicht (soms in "vogelperspectief", bijvoorbeeld; 't Huys te Herlaar). Boten verschijnen op de rivieren: dat ze groter dan menig dorp zijn, deert niemand.

Als de tekening in potlood voltooid is, wordt de afbeelding in inkt gezet, namen worden toegevoegd, alsmede de gebruikte lengtemaat, de schaal en een kompasroos die onder andere het (magnetische) noorden aangeeft.

Voor de reproductie van zijn kaart maakt Mattheus van Nispen gebruik van de diensten van de graveur B. Stoopendal. Die neemt de kaart over op doorzichtig calqueerpapier. Dan wordt het calqueerpapier omgekeerd op de koperplaat gelegd, waarna de afbeelding doorgedrukt wordt op het koper. Stoopendal gebruikt vier koperplaten voor de hele kaart: de twee noordelijke platen zijn 34 x 61 cm groot, de zuidelijke 34,6 x 61cm. De afbeeldingen van de vier kaartdelen nemen op de koperplaten ongeveer 33,5 x 60 cm in beslag, zodat de kaart direct na het drukken 67 x 120 cm groot is.

Afbeelding 5. De schitterende cartouche van van Nispens kaart uit 1681. Opschrift (2^e titel van de kaart): Nieuwe Caerte / Vertoonende den geheelen / ALBLASSERWAERT / Nieuwlycx uitgegeven / Door Mattheus van Nispen Lantmeter / Tot Dordrecht 1681

Rechtsonder de naam van de graveur: B. Stoopendal. Scul (Sculpsit= heeft gegraveerd). Onder de schaalstok en de (foutieve) vermelding van de gebruikte lengte-eenheid staat het wapen van Van Nispen.

Het graveren van de vier platen is een staaltje van enorm vakmanschap. Op aparte platen worden de familiewapens van de hoogheemraden van de Alblasserwaard gegraveerd. Bij latere uitgaven van de kaart bestaan de belangrijkste wijzigingen uit het aanpassen van deze wapens aan de veranderde samenstelling van het college van hoogheemraden.

Ook het wapen van Van Nispen zal dan vervangen worden door dat van zijn schoonzoon en opvolger Abel de Vries. Op de schitterende cartouche van de kaart zijn de belangrijkste bestaansmiddelen in de Alblasserwaard te herkennen: veeteelt, zuivelbereiding, visserij, griendcultuur, hennepeteelt, bijenhouderij.

De vier delen van de kaart worden afgedrukt en, zonodig na inkleuren op 'lijwaet' (fijn linnen) geplakt. Een exemplaar zal de vergaderzaal van het hoogheemraadschap sieren, de hoogheemraden betalen elk een 'Dukation' voor een eigen exemplaar en een exemplaar wordt aan de bode van het schap ter beschikking gesteld. Voor de opdracht ontvangt van Nispen 120 'Caroli guldens'. De koperplaten en 'verdere affdrucksels' blijven in het bezit van Van Nispen.

Nauwkeurigheid

Algemeen

De tweede vraag van Harmsen die wij bespreken, is de vraag naar de nauwkeurigheid van Van Nispen's kaart. Nadat Harmsen in het algemeen een aantal potentiële foutenbronnen heeft besproken, komt hij met het volgende advies: "Men zij dus voorzichtig met het hanteren van grootheden die door uitpassing van een oude kaart zijn ontleend!"

Het is begrijpelijk, dat hij tot dit advies komt, want bij elke fase van het kaartmaken kunnen afwijkingen voorkomen. Tijdens het veldwerk: fouten in de instrumenten, fouten van de waarnemer en weersinvloeden. Tijdens het kaarteren: onnauwkeurig tekenen, bijvoorbeeld het uitzetten van de hoeken.

Tijdens de reproductie: onnauwkeurigheden bij het overnemen en graveren, of niet precies opplakken op het linnen. Maar ook ná het maken van de kaart gebeuren er verschrikkelijke dingen: de kaart wordt gevouwen of wordt niet in vlakke toestand bewaard.

Onvermijdelijk is de krimp van het papier; waarbij de krimp in de vezel nog weer kan verschillen van de krimp in de richting loodrecht daarop.

Tenslotte kunnen meetfouten ontstaan bij diegene die aan de oude kaart gaat meten. Hier treedt ook het 'identificatieprobleem' op: welk punt van de in opstand getekende toren werd door de kaartmaker als 'preciese plaats' van de toren bedoeld? Harmsen hanteert bij zijn nauwkeurigheidsonderzoek van de meetkundige grondslag het midden van de drempel van de deur in de toren. Het is niet bekend of van Nispen dat ook zo bedoeld heeft!

Voor het nauwkeurigheidsonderzoek heeft Harmsen niet de kaart van 1681 gebruikt, maar de tweede uitgave, dus die van 1716. De nog bestaande exemplaren van de eerste kaart zijn in een zodanige staat, dat ze niet meer voor het doel te gebruiken zijn. Overigens zijn de vier bladen van de gebruikte kaart uit 1716 niet erg zorgvuldig aan elkaar geplakt, zodat hiervoor gecorrigeerd moest worden.

Nauwkeurigheid van hulpbasis en basis

Het is hierboven al aangestipt: de fout die van Nispen maakt in de lengte van de hulpbasis (Alblas-Blesgraeff) is slechts 0,4% en de fout in de lengte van de basis (Dordrecht-

Gorinchem) 0,7%.

Dat is een respectabele nauwkeurigheid!

Overigens is dit een goede gelegenheid om te wijzen op een fout op van Nispen's kaart. Harmsen ontdekte tijdens zijn onderzoek, dat de op de kaart vermelde lengte-eenheid niet kan kloppen. Niet bij de schaalstok genoemde 'Zuythollantse Roede' is gebruikt, maar de Rijnlandse roede. Het is opmerkelijk dat deze fout aan van Nispen's aandacht is ontsnapt, want in zijn boekje 'De beknopte Lant-Meet-Konst' waarschuwt hij nadrukkelijk voor dit soort vergissingen.

Er is nog iets bijzonders met de basis DG: hij is op de kaart evenwijdig aan de naad tussen de bovenste en de onderste kaarthelft en staat precies loodrecht op de noordpijl. Dat betekent, dat de lijn die de torens van Dordrecht en Gorinchem verbindt, exact de richting west-oost heeft! Daarbij moeten wij ons wel realiseren, dat de noordpijl het *magnetische* noorden aangeeft. En de richting naar het magnetische noorden vertoont een (niet constante) afwijking. Deze afwijking of *deviatie* bedraagt in 1973 in Dordrecht ongeveer 5 graden naar het westen. Op grond van Van Nispen's kaart berekende Harmsen, dat de deviatie in 1681 ongeveer 4,36 graden naar het westen moet zijn geweest. Berekeningen op basis van een oude publicatie leverden een verbluffende overeenkomst: 4,32 graden.

Nauwkeurigheid van de meetkundige grondslag

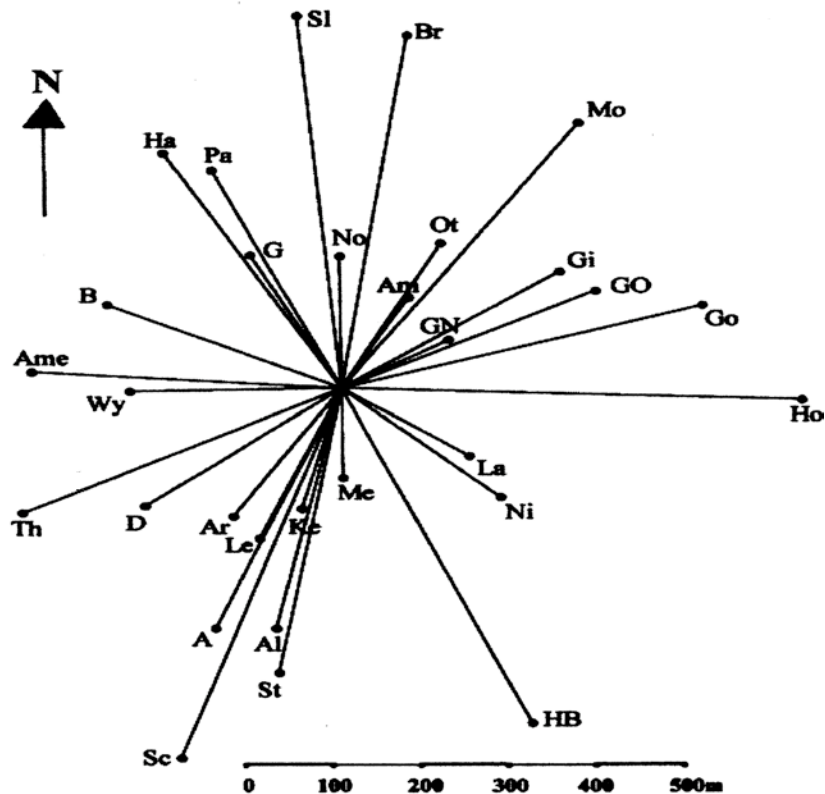
De meetkundige grondslag, het netwerk van de 28 driehoeken met DG als basis en een toren als top, bepaalt in hoge mate de nauwkeurigheid van de kaart. Harmsen heeft hier één van de interessantste paragrafen aan gewijd. Op (een kopie van) de kaart van 1716 heeft hij een willekeurig coördinatenstelsel aangebracht. Dit stelsel heeft hij met behulp van de computer zo goed mogelijk laten aansluiten bij het coördinatenstelsel van de moderne 'Rijksdriehoek-meeting'.

Dat wil zeggen: door te draaien, te verschuiven en te vergroten of verkleinen kun je proberen de punten van het netwerk (de torens) van de oude kaart zo dicht mogelijk bij de overeenkomstige punten van de moderne kaart te krijgen.

Het resultaat van deze exercitie heeft Harmsen weergegeven in een 'vectorenkaart'. Op afbeelding 6 staat een variant op deze (grote) kaart: ter wille van de plaatsruimte zijn de *vectoren* die de fouten aangeven vanuit één punt getekend. (*Vectoren* zijn lijntjes waarvan de lengte én de richting van belang zijn.)

De gebruikte afkortingen zijn:

A = Alblas	Ho = Hoornaer
Al = Alblasserdam	Ke = Kedichem (Keeckum)
Am = Ammers	La = Langerackx Kerck
Ame = Ameyden	Le = Leckerlant
Ar = Arckel	Me = Meerkerck
B = Blesgraeff	Mo = Molenaersgraeff
Br = Brantwyck	Ni = Nieuwpoort
D = Dordrecht	No = Noordeloos
G = Gorinchem	Ot = Ottelant
Gi = Giessendam	Pa = Papendrecht
GN = Giessen Nieuwkerck	Sc = Schoonhoven
GO = Giessen Oudkerck	Sl = Sliedrecht
Go = Goudriaen	St = Streefkerk
Ha = Hardinxvelt	Th = Tienhoven
HB = Hoog Blocklant	Wy = Wyngaerden

Afbeelding 6. Fouten in de meetkundige grondslag. De lijntjes geven richting en grootte van de fout aan. Zo ligt de toren van Hoornaar (Ho) volgens van Nispen's kaart 526,07 m teveel naar het oosten en 18,59 m teveel naar het zuiden.

De gemiddelde fout is ongeveer 330 meter; dat betekent op de oude kaart een afwijking van ongeveer 9 mm. Voor het doel van de kaart, het hoogheemraadschap een overzicht te geven van de waterstaatkundige toestand in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden, betekent dit een voldoende nauwkeurigheid.

Wat de schaal van de kaart betreft: de schaal op de bewaard gebleven koperplaten komt neer op ongeveer 1: 33600.

Op de kaart van 1681 is de schaal ongeveer 1: 34400 en op die van 1716 is het ongeveer 1: 34800. De verschillen zijn het gevolg van krimp: voor de kaart van 1681 een krimp van 2,4% en voor de kaart van 1716 de reeds vermelde 3,5%. Het was bij het onderzoek naar de schaal van de kaart, dat de hierboven vermelde fout van de gebruikte soort Roeden aan het licht kwam.

Nauwkeurigheid van de detailmetingen

Hoe is het gesteld met de nauwkeurigheid van de detailmetingen, dus ligging en vorm van minder belangrijke elementen? Hiervoor onderzocht Harmsen 70 terreindetails zoals middens van dijken, boezems, wegen en weteringen in en rond de polder Streefkerk.

Vergelijking met een moderne topografische kaart leidt tot de conclusie, dat de nauwkeurigheid van details 'teleurstellend' is. Aan boezemwateren, bruggen en molens, dus de voor het hoogheemraadschap relevante details, is duidelijk meer aandacht besteed dan aan de overige details, die in het algemeen 'zeer ruw geschetst' zijn. En passant wijst Harmsen nog op het feit dat de bekende 'Donksebrug' op kaarten uit de 18de en de eerste helft van de 19de eeuw als 'Broeck-Brug' vermeld wordt.

Ondanks de geringe nauwkeurigheid van de details en de (relatief kleine) fouten in basis en meetkundige grondslag, blijkt uit het boek van Harmsen duidelijk, dat van Nispen als landmeter zeer hoog aangeslagen moet worden. We mogen dus aannemen, dat de nauwkeurigheid van door anderen gemaakte kaarten niet veel groter zal zijn. Het advies om voorzichtig om te gaan met ‘grootheden die door uitpassing aan een oude kaart zijn ontleend’, lijkt derhalve volkomen op zijn plaats!

Epiloog

Naast hetgeen hierboven is samengevat, levert ‘De Beknopte Lant-Meet-Kunst’ van Th.W. Harmsen nog veel informatie over de landmeetmethoden en instrumenten uit van Nispen’s tijd.

Opvallend is de grote zorgvuldigheid waarmee Harmsen te werk gaat. De leesbaarheid heeft daar duidelijk onder geleden, maar de grote hoeveelheid informatie die het boek bevat, maakt dit meer dan goed. Enige tijd geleden zag ik dit boek, dat in 1978 is gepubliceerd bij *de Slegte* staan. Als wiskundedocent was ik er in eerste instantie in geïnteresseerd vanwege de mogelijkheid om ideeën op te doen voor wiskundevraagstukken.

Groot was de verrassing, toen bleek dat de kaart van de Alblasserwaard het hoofdonderwerp is. Een toevalstreffer dus! Met dit artikel hoop ik u mee te laten genieten van deze toevalstreffer.

S. Ooms

Bronnen

De Beknopte Lant-Meet-Kunst Th. W. Harmsen

Delftse Universitaire Pers 1978

ISBN 90 6275 009 5

Inleiding Landmeetkunde J. E. Alberda

Delftse Universitaire Pers Zesde druk 1998

ISBN 90 407 1305 7

www.geo.tudelft.nl/mgp/museum/dwalen/situatiemeting.html

¹ Zie: <http://home.wxs.nl/~jhelwig/ohc/ohc.htm>

² Verponding is de schatting in ponden

³ Twee tot vijf meter lange, zuiver rechte houten stok met ijzeren punt, om de vijftig centimeter wit en rood geschilderd, gebruikt bij het doen van opmetingen of het uitzetten van richtingen.

Mutaties ledenbestand sinds medio maart 2005

De spectaculaire groei van het ledental van onze vereniging houdt aan. Sinds de verschijning van de vorige editie van het Nieuwsblad (medio maart van dit jaar) zijn namelijk 26 nieuwe leden ingeschreven. Het gaat in alfabetische volgorde om:

H.J.J. van Arkel	-Tienhoven	T. A. de Jong	- Barendrecht
J. van den Berg	-Schoonrewoerd	M. Krever	- Ameide
Mw. M. den Besten-Prins	-Buurmalsen	P.A.Kruijt	-'s Hertogenbosch
J. Bor	-Ameide	J.Lakerveld	-Meerkerk
Mw. F. Deijs-van der Ham	-Almere	Mw. A. van Leeuwen	-Den Haag
W. van Dijk	- Lexmond	W. Rietveld	-Ameide
H. Diepenhorst	-Tienhoven	G. Streefkerk	-Tienhoven
G. Doornenbal	-Ameide	Fam. P. Verbaan	-Berkel-Rodenrijs
Mw. N. van Gelderen	-Ameide	J. J. Verheij	-Tienhoven
R. H. van Gelderen	-Ameide	K. Verheij	-Tienhoven
J. Groenendijk	-Utrecht	A. Westerhout Jr.	-Ameide
Mw. A. van der Ham-Bouter	-Meerkerk	G. H. de Wit	- Ameide
B. R. van den Heuvel	- Nw.Lekkerland	Mw. M. Zegelaar-Oskam	- Gorinchem
L. de Jong	-Tienhoven	L. van der Zouwen	-Ameide

Twee leden zijn ons in de afgelopen periode ontvallen:

A. de Jong	-	Ameide, en
G. J. Woudenberg	-	Ameide

Voorts heeft één lid te kennen gegeven het lidmaatschap niet te verlengen.

Onze vereniging telt nu 261 leden. Begin vorig jaar was het ledental 175. Er is dus sprake van een stijging van bijna vijftig procent.

Ingezonden Mededelingen

Op 27 maart 2005 ontving de redactie de volgende E-mail:

Geachte heer Groenendijk,

Ik wil u en de andere redactieleden mijn waardering overbrengen ten aanzien van de goede verzorging van het Nieuwsblad de laatste tijd. Naast goed verzorgd ook met goede artikelen. Ik ben van een aantal historische verenigingen lid en jullie publicaties en activiteiten springen er op dit moment duidelijk boven uit.

De tentoonstellingen, die jullie dit jaar organiseren, hoop ik te bezoeken.

Ik ben in 1937 te Ameide geboren; ik heb er gewoond tot 1959, daarna werkzaam geweest in het onderwijs (docent geschiedenis en staatsinrichting) o.a. in Gorcum en Amersfoort. Ik heb altijd grote belangstelling gehad voor het verleden van mijn geboortestreek.

Ten aanzien van de onderste foto op pagina 34 (van het vorige Nieuwsblad) kan ik u melden dat die is genomen op zondag 19 febr. 1956. Dat ik dat zo goed weet komt omdat ik de foto zelf heb genomen. Ik had toen een fototoestel dat foto's maakte van 4 bij 4 cm. Op de foto staan afgebeeld de heren Cor Mesker, Gerrit van der Vliet en Koos Verheij. Van de toen nog jonge dames is de linkse de zus van Cor Mesker. Ik heb die dag een hele serie foto's gemaakt van het ijs in de rivier.

Met vriendelijke groet,
(Bram) Vroon
Landjonker 51,
3834 CM Leusden

DEN ALBLASSER WAARD
en Vyf Heeren Landen, te samen groot 33110. Morgen.

DEN CREFENSE WAERT

